

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

Гуманітарно-педагогічний факультет

УДК 070:355.01(047.1):004.738.5(477)

ПОГОДЖЕНО

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**Декан гуманітарно-педагогічного
факультету**

**В.о. завідувача кафедри
журналістики та мовної комунікації**

_____ Інна САВИЦЬКА

_____ Світлана ХАРЧЕНКО

“ ___ ” _____ 2024 р.

“ ___ ” _____ 2024 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ЖАНРОВА ТИПОЛОГІЯ ВОЄННОГО РЕПОРТАЖУ:
ДІАХРОННО-СИНХРОННИЙ ВИМІР»**

Спеціальність 061 Журналістика

Освітня програма Журналістика

Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Гарант освітньої програми

доктор філол. наук, професор _____ Марина НАВАЛЬНА

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи

доктор філол. наук, професор _____ Тетяна СЕМАШКО

Виконав _____ Олександр СОВА

КИЇВ – 2024

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Гуманітарно-педагогічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри
журналістики та мовної комунікації
д.ф.н., професор _____ Світлана ХАРЧЕНКО
“ ____ ” _____ 2024 р

ЗАВДАННЯ

до виконання магістерської кваліфікаційної роботи студенту
Сові Олександр Сергійовичу

Спеціальність 061 Журналістика
Освітня програма Журналістика
Орієнтація освітньої програми освітньо-професійна

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: «ЖАНРОВА ТИПОЛОГІЯ
ВОЄННОГО РЕПОРТАЖУ: ДІАХРОННО-СИНХРОННИЙ ВИМІР»
затверджена наказом ректора НУБіП України від «05» грудня 2023 року
№2205 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру «14» листопада 2024 року

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи
Джерелом дослідження послужили технологічні досягнення та особливості
еволюції воєнної журналістики в період 1991-2024 рр. Проведене дослідження
скероване на комплексне дослідження сучасних медіа та визначення жанрової
типології воєнного репортажу з урахуванням діахронного та синхронного
вимірів.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

- з'ясувати особливості жанру «воєнний репортаж» та його типологію;
- визначити основні історичні кроки воєнної журналістики в Україні;
- з'ясувати особливості сучасної воєнної журналістики України;
- з'ясувати принципи трансформацій виразних засобів жанру;
- запропонувати можливі перспективні шляхи новацій.

Дата видачі завдання «12» жовтня 2023 р.

Керівник магістерської кваліфікаційної роботи _____ Тетяна СЕМАШКО
Завдання прийняв до виконання _____ Олександр СОВА

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРУ «ВОЄННИЙ РЕПОРТАЖ»	
1.1. Репортаж як найважливіший жанр інформаційної журналістики.....	9
1.2. Особливості воєнного репортажу.....	13
1.3. Визначення жанрових типів воєнного репортажу.....	29
Висновки до Розділу 1.....	37
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВОЄННОГО РЕПОРТАЖУ В УКРАЇНІ: ДІАХРОННИЙ ТА СИНХРОННИЙ ВИМІР	
2.1. Періодизація воєнного репортажу: історія розвитку.....	39
2.2. Сучасні тенденції воєнного репортажу: вплив технологічних змін.....	45
2.3. Аналіз зразків воєнного репортажу.....	53
Висновки до Розділу 2.....	62
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЖАНРУ «ВОЄННИЙ РЕПОРТАЖ» В СУЧАСНИХ ЗМІ УКРАЇНИ	
3.1. Виокремлення ключових аспектів.....	64
3.2. Трансформація виразних засобів жанру «воєнний репортаж»...	74
3.3. Перспективні шляхи новацій при підготовці «воєнний репортаж» в Україні.....	80
Висновки до третього розділу.....	86
ВИСНОВКИ.....	88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	91

ВСТУП

Репортаж вважається одним з найпопулярніших жанрів журналістики. Саме завдяки цьому найоперативнішому жанру з'являється можливість глибше створювати журналістські матеріали, які не тільки змістовно та швидко передають актуальну інформацію, а й суттєво впливають на громадську думку. Таким чином, репортаж виконує важливу роль в сучасному суспільстві і продовжує привертати увагу різних дослідників. Особливо, якщо мова йде про воєнний репортаж бо саме він відображає складний і найболючіший аспект людського досвіду. Слід зауважити й те, що воєнний репортаж має власну історію розвитку, що віддзеркалює зміну підходів до війни, її сприйняття та висвітлення в медіа. Таким чином, діахронно-синхронний аналіз воєнного репортажу дозволяє виявити еволюцію жанру, його стилістичні та змістовні особливості на різних етапах історії.

Стан і ступінь розробки проблеми. Роботи, в яких порушувалися поняття репортажу, з'явилися у багатьох теоретичних дослідженнях. Мистецтво репортажу вивчали А.Лісневська та Т.Коженівська, В.Гоян, О.Чернецька, І.Михайлін, Л.Шутяк, І.Прокопенко та інші. Роботу журналіста під час війни досліджували І.Земляна, О.Романюк, С.Кость, С.Томпсон, Е.Білс, Дж.Браян, О.Бикова та інші.

Протягом останніх років тему війни та особливості її висвітлення у медіа України та в провідних медіа світу досліджують й самі журналісти. Наприклад, «Що писали ЗМІ світу про війну РФ в Україні» М. Поліщук, «Як іноземні ЗМІ висвітлюють війну росії в Україні та що ми маємо їм донести» Н.Кур'яти. Але комплексного дослідження сучасних медіа та визначення жанрової типології воєнного репортажу з урахуванням діахронного (історичного розвитку) та синхронного (сучасного стану) вимірів не було знайдено. Тому, на нашу думку, тема залишається актуальною і потребує подальшого дослідження

У цьому контексті було досліджено технологічні досягнення та особливості еволюції воєнної журналістики в період 1991-2024 рр. Для проведення дослідження було звернено до інтернет-джерел та досліджень, які були опубліковані у період з 1991 по 2024 рік.

Метою наукової роботи є дослідження сучасних медіа та визначення жанрової типології воєнного репортажу з урахуванням діяхронного (історичного розвитку) та синхронного (сучасного стану) вимірів.

Для досягнення даної мети були поставлені такі **завдання**:

- з'ясувати особливості жанру «воєнний репортаж» та його типологію;
- визначити основні історичні кроки воєнної журналістики в Україні;
- з'ясувати особливості сучасної воєнної журналістики України, її інновації;
- з'ясувати принципи трансформацій виразних засобів жанру «воєнний репортаж»;
- запропонувати можливі перспективні шляхи новацій при підготовці «воєнний репортаж» в Україні.

Об'єктом дослідження є медіа України.

Предметом дослідження є воєнний репортаж, його жанрова типологія у різні історичні періоди розвитку України.

Метод і методологія проведеної роботи. У першому розділі роботи було застосовано теоретичний аналіз попередніх досліджень, у тому числі підручники, наукові та журналістські статті. Порівняльний аналіз у практичній частині розділу було використано для дослідження репортажних матеріалів у різних типах жанру та у різний період розвитку, щоб виявити особливості та певні аспекти трансформацій. У практичній частині також застосовано метод моніторингу та аналізу контенту інтернет-медіа, дослідження їх історичного контексту формування, порівняльний метод для порівняння матеріалів за різні роки, метод синтезу та узагальнення використано для формування загальних висновків та висновків до розділів.

Наукова новизна полягає в наступному:

1) У роботі здійснено комплексний аналіз жанру «воєнний репортаж» в Україні, що охоплює як діахронний, так і синхронний вимір. Це дозволяє виявити еволюцію жанру з плином часу та його сучасні характеристики.

2) Жанрова типологія: визначено типологію воєнного репортажу, що допомагає більш точно класифікувати різні види воєнних репортажів за їх стилістичними та тематичними ознаками.

3) Рекомендації: на основі проведеного дослідження сформульовано практичні рекомендації щодо створення більш високоякісних воєнних репортажів, що враховують як історичні традиції, так і сучасні вимоги аудиторії.

Таким чином, ця дипломна робота робить значний внесок у розвиток теорії та практики журналістики, зокрема в області воєнного репортажу, пропонуючи нові підходи до аналізу та класифікації цього жанру.

Практична значення одержаних результатів полягає у наступному: висновки і рекомендації, що містяться в роботі, можуть бути використані в подальших дослідженнях; журналістами для підвищення якості своїх матеріалів або для покращення медіаграмотності серед громадськості.

Структура роботи. Виходячи з поставлених завдань, структура роботи буде включати три основних розділів, що охоплюють історію розвитку воєнного репортажу, аналіз жанрових характеристик у різні періоди, а також сучасний стан та перспективи розвитку цього жанру. Отже, структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків та списку використаних джерел (78 джерел). Загальний обсяг роботи – 100 сторінок. В першому розділі було розглянуто теоретичну основу, а саме специфіку жанру «репортаж» та жанрові типи репортажу. Другий розділ присвячений історії розвитку воєнної журналістики в Україні, його іноваціям у медійному дискурсі та відповідному дослідженню в ЗМІ. Третій розділ надає перспективні шляхи подальшого розвитку воєнного репортажу у ЗМІ України під час висвітлення епізодів війни.

Сова Олександр ВОЄННИЙ СТОРІТЕЛІНГ НА ПРИКЛАДІ ПРОЄКТІВ UKRAÏNER.....68

Ткач Ольга

ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ В ЖУРНАЛІСТИЦІ

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ.....75

Сучасні тенденції в медіагалузі: зб. матеріалів III Всеукраїнської

студентської наук.-практ. конференції (Київ, 22 квітня 2024 р.). – Київ, 2024.

83 с.

Міжнародна науково-практична конференція «СУЧАСНІ СОЦІОКУЛЬТУРНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ: МЕДІА, МОВА, КОМУНІКАЦІЯ» (15 лютого 2024 року; кафедра журналістики) + тези

Сучасні соціокультурні трансформації: медіа, мова, комунікації: зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 15 лютого 2024 р.). Київ, 2024. 128 с.

Сова Олександр **ТОНАЛЬНІСТЬ І СТИЛЬ ЖАНРУ ХУДОЖНЬОГО ВОЄННОГО РЕПОРТАЖУ**

Грущинська Вікторія **ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ: СТРУКТУРНО-СИСТЕМНІ ЗВ'ЯЗКИ**

Ткач Ольга **ДЕСТРУКТИВНА ПРИРОДА ФЕЙКУ У КОНТЕКСТІ ЗДІЙСНЕННЯ МАСОВО-ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ**

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ І УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЗМІ – Засоби масової інформації

ІМІ – Інститут масової інформації

ОПДБр – 25 окрема повітрянодесантна Січеславська бригада

Wi-Fi – бездротове підключення до Мережі

VPN – віртуальна приватна мережа

БПЛА – безпілотний літальний апарат

ОМБ – окрема механізована бригада

(VR та AR) – технології віртуальної та доповненої реальності

АНОТАЦІЯ

Магістерська робота присвячена дослідженню жанрової типології воєнного репортажу в контексті діахронно-синхронного виміру. У роботі аналізуються основні характеристики та відмінності воєнного репортажу на різних етапах його

розвитку, від класичних зразків до сучасних (еволюція воєнного репортажу в Україні). Основний акцент роботи робиться на типології жанру воєнного репортажу, а також на впливі технологічних інновацій на роботу журналістів.

Для проведення аналізу було звернено до інтернет-джерел та різних досліджень. Магістерська робота також включає в себе огляд особливостей воєнного репортажу, його різновидів, вивчення ключових етапів історії воєнної журналістики, а також застосування новітніх технологій у воєнній журналістиці сьогодення. При аналізі матеріалу було включено вивчення змін у тематиці, формах подачі матеріалу, стилістичних прийомах та виразних засобах, що використовувалися в різні періоди.

У висновках роботи формулюються основні тенденції розвитку воєнного репортажу та його роль у сучасному медіапросторі.

Ключові слова: *репортаж, воєнний репортаж, війна, еволюція, медіа, військова журналістика, сучасні технології, ЗМІ.*

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЖАНРУ «ВОЄННИЙ РЕПОРТАЖ»

1.1. Репортаж як найважливіший жанр інформаційної журналістики

Інформаційний простір є вагомим чинником впливу, адже саме він є джерелом сучасного пізнання, сприяючи поширенню важливої інформації, розвитку суспільства та, що дуже важливо, формуванню світосприйняття людини. Головною дієвою силою інформаційного простору постають медіа, які створюють журналістські матеріали для своєї аудиторії протягом багатьох років.

Життєво необхідним при цьому став розвиток інформаційної журналістики, яка, за визначенням багатьох науковців, є найважливішою. Так, відомий дослідник журналістики І.Михайлін до ключових особливостей таких жанрів відніс достовірність, оперативність, важливість та суспільна значущість, обрання за предмет новини [42, с. 367].

Вивчаючи інформаційні жанри, серед найпопулярніших виділяють репортаж. Літературознавча енциклопедія цей жанр розглядає як «інформаційний жанр журналістики, який оперативно повідомляє про суспільно-важливу подію, очевидцем або учасником якої є сам кореспондент» [15, с. 197].

Також в енциклопедії зазначається, що поняття «репортаж» було засновано в іноземній періодиці в ХІХ столітті. У перекладі з французької мови «reportage» означає «повідомляти». Тобто ще на початку репортаж дослівно означав певне повідомлення про подію, будь-яку новину, інформацію, яка надходила до редакції [15, с. 315].

Пізніше з'явилися інші дефініції. Наприклад, І.Прокопенко визначив репортаж, як зображення конкретної дійсності, фактів і людей з місця подій за допомогою стислості, документальності, яскравих деталей та літературного викладу [55, с.125].

Т.Вулф називає репортаж універсальним жанром, який об'єднує у собі різні стилістичні та тематичні особливості, які допомагають найточніше відтворити справжню картину дійсності [72, С.198].

Отже, репортаж має свої характерні особливості які важливо зазначити. До визначення цих особливостей зверталися безліч науковці: В.Здоровега, О.Голуб,

Т.Вулф, М.Василенко, О.Холод, А.Лісневська, Т.Коженівська, Ю.Шаповал та багато інших. Найчастіше автори у своїх працях говорять про такі, як оперативність, яскравість та емоційність розповіді, безпосередність, динаміка.

Наприклад, говорячи про ключові аспекти репортажу, О.Голуб («Медіакомпас: путівник професійного журналіста») зазначає такі його основні особливості, як емоційно-забарвлений стиль та послідовне зображення події, динамічність і документальність. Автор постійно акцентує увагу на притаманній репортажу фактографічності, бо такий важливий інформаційний жанр несе значущу інформацію, яка не може бути вигадкою [19, с. 42].

Репортер з Польщі М.Щигел також є прихильником думки про важливість емоційності репортажу. На його думку, найкращий репортаж той, який викликає емоції, переживання. «Репортаж повинен викликати емоції. Він має бути романом між читачем та репортером» [72, С.63].

Українська дослідниця А.Іващук серед головних особливостей теж обирає емоційність, але також додає документальність, увага до подробиць і фактологічність [29].

Французький репортер Ж.Д.Буше акцентує увагу на драматичності репортажистики. Дослівно він порівнює його з «вправно змонтованою зйомкою, спектаклем», яка має свій сценарій, діалоги, дію, персонажів, декорації. Також користується постановкою, костюмами [72, С.64].

З однієї сторони образність слова для відтворення повної картини, а з іншої чіткість, послідовність відтворення подій, фактологічність і деталі – саме так характеризує репортаж А.Лісневська («Мистецтво телевізійного репортажу»). Вона також додає, що на перший план в репортажі обов'язково виходить «особисте сприйняття кореспондента» [40, с. 9].

Про чіткість, послідовність та деталі висвітлюваних подій говорить у своїх лекціях О.Холод («Основи тележурналістики»). Дослідник виокремлює також інформаційність, і метод спостереження, який лежить в його основі. «Журналіст, щоб написати репортаж, повинен стежити за тим, як розвивалася подія, визначати

ключові моменти фіксувати поведінку людей, учасників або очевидців події» [67, с. 35].

Це також означає, що в основі жанру лежить подія, новина, актуальна інформація. Під час своєї роботи репортер перебуває безпосередньо на місці подій і передає новину до редакції. Для цього журналіст використовує описи, цитати, фрагменти листів, атмосферу. Ю.Шаповал говорить, що репортер немов описує подію і використовує для цього різні образи, щоб показати, як вона сталася, дати можливість глядачеві співпереживати разом з ним, побачити те, що сталося, його очима [70, с. 197].

Однією з головних ключових особливостей репортажу є його незвичний «ефект присутності», який ніби допомагає відчувати себе на місці події поряд з журналістом. Про цей ефект пише В.Здорова («Теорія і методика журналістської творчості») та І.Михайлин («Основи журналістики»). Перший науковець зазначає, що репортаж є «оперативним жанром, у якому яскраво й емоційно відтворюються картини дійсності у їх розвитку через безпосереднє сприйняття автора, що створює враження присутності на місці події» [25, с. 174]. Другий доповнює, що «головне в репортажі ефект присутності, коли читач (глядач) немов бачить, чує та сприймає те, що відбувається, разом із журналістом» [42, с.178].

Серед особливостей, притаманних цьому жанру, В.Павлов, як і попередні дослідники, зазначає емоційність і достовірність. За його словами такий жанр допомагає не просто якісно донести інформацію про подію (відповідає на питання «Як і де це відбувається?»), а й донести певні враження та доторкнутися до реальної події (демонструє реальне життя «на дотик»). Саме для цього репортер використовує динамічність: короткі речення, чіткість формулювань, лаконічність; інтрига на початку (правило 10 секунд) для зацікавлення глядача; доступна та проста мова; емоційне насичення (репортаж повинен бути таким, щоб передавав емоції аудиторії); деталі (максимальна насиченість деталями: детальний опис, наведення подробиць).

Також дослідник говорить про важливість заголовку, створення відповідної атмосфери через реальні описи подій (для виклику емоцій та відчуття себе на місці подій), динаміка оповіді, етичність, збереження хронології подій, цікавий герой, актуальність теми, лаконічність (відсутність довгих формулювань, діалогів та монологів) [50, с. 59-61].

Підсумовуючи попередні дослідження відомих науковців, можна виділити основні особливості, характерні для жанру «репортаж» (рис.1.1.):

- 1) інформативність, у основі – новина;
- 2) ефект присутності;
- 3) достовірність, документальність;
- 4) емоційне навантаження;
- 5) оперативність;
- 6) хронологія;
- 7) динамічність;
- 8) важливість та суспільна значущість.

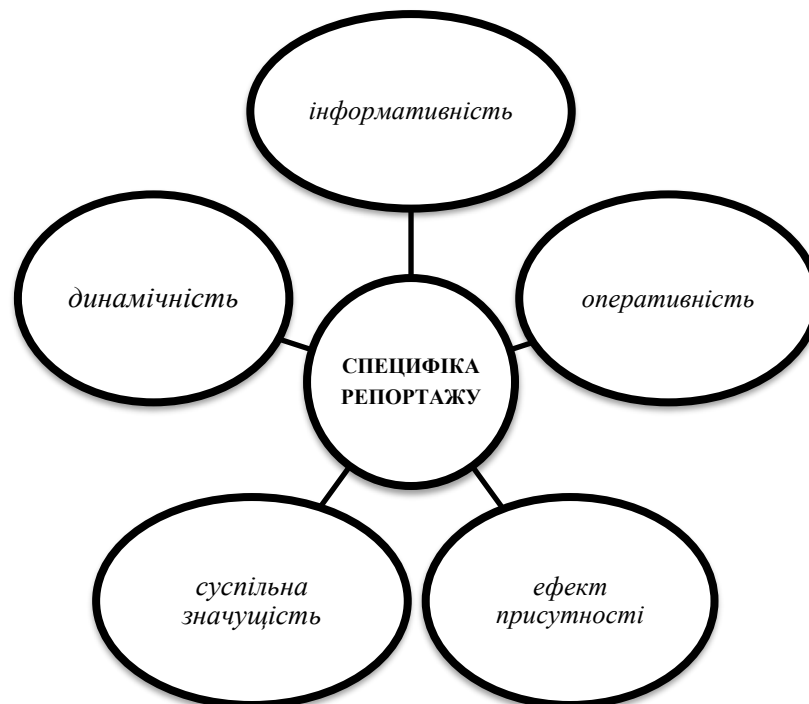

Рис.1.1. Ключові особливості репортажу

1.2. Особливості воєнного репортажу

Воєнний репортаж є одним з найбільш складних і відповідальних жанрів журналістики, оскільки вимагає точності, об'єктивності і чутливості до складностей воєнного конфлікту.

Воєнний репортаж – це різновид журналістики, який зосереджений на висвітленні новин і подій, пов'язаних із військовими діями та конфліктами. Його відносять до найскладніших журналістських жанрів, в якому мальовничо, у найбільш яскравих деталях та одночасно коротко, документально точно відображена конкретна дійсність, правдиві факти і люди, безпосередньо, з місця події [9, С.124].

До особливостей воєнного репортажу відносять різні ключові особливості. Серед них можна виділити наступні категорії:

1. Інформаційність, оперативність, регулярність та достовірність: життєва важливість достовірності інформації. Зрозуміло, що у воєнних репортажах достовірність і точність наданої інформації набагато вища, ніж у звичайних новинах. Журналісти повинні перевіряти факти та переконатися в правдивості свідчень перед їх оприлюдненням.

Використання фактів – є основа репортажу. Як зазначає М.Галлер, «репортажу потрібен такий інформаційний матеріал, по-перше, щоб показати взаємозв'язок між особливим та загальним... По-друге, потрібні факти, щоб можна було показати значення окремих сцен та епізодів» [17].

Для більшої достовірності свого матеріалу репортери використовують вставні конструкції, що вказують на джерело повідомлення: «на думку..., за словами..., за повідомленням..., як кажуть...» тощо [20].

До інформаційності важливо додати ще один ключовий аспект воєнної журналістики – регулярність появи репортажних матеріалів, адже аудиторія у

такий складний час найбільше потребує інформації. Збільшується, перш за все, кількість репортажів, присвячених актуальним подіям. Н.Букіна у своїй статті «Воєнний репортаж у сучасних медіа» зауважує, що саме жанр «репортаж» [9, С. 126] стає найзатребуванішим в умовах війни, адже він дає можливість інформувати оперативно, що Оперативність надання інформації під час війни – один з головних елементів матеріалу.

2. Чутливість і моральність: воєнні репортажі часто стикаються з людськими трагедіями, стражданням і смертями. Журналісти повинні бути чутливими до страждань людей і підходити до таких ситуацій з великою моральною відповідальністю. Наприклад, при висвітленні смертей у медіа, журналісти повинні зважати, що можуть завдати додаткової психологічної шкоди родинам загиблих. Саме з цією метою розроблено низку рекомендацій щодо поширення такої інформації у репортажі. Наприклад, існують «Рекомендації щодо коректного висвітлення смертей у медіа» (не тиснути на емоції людей, використовувати певні лексеми: «загиблі», «померлі», «жертви», не демонструвати обличчя загиблого), «Особливості висвітлення загибелі військових» (публікацію імені загиблого військового слід робити лише після офіційного підтвердження, незважаючи на гучність смерті військовослужбовця, важливо отримати згоду від родини на правильність та контекст подачі інформації, при зйомці на похоронах військовика варто пам'ятати, що присутні можуть бути люди, яких не слід ідентифікувати, проявляти співчуття до родини загиблого і утриматися від фотографування тих, хто перебуває у важкому стані). Більш детально ця інформація надається на наступних зображеннях (Див. Рис.1.2, 1.3.) [13].

**РЕКОМЕНДАЦІЙ ЩОДО КОРЕКТНОГО
ВИСВІТЛЕННЯ СМЕРТЕЙ У МЕДІА**

   **ІНСТИТУТ
НАСИЛ
ІНІЦІАТИВА**

Головна мета журналістів – це інформування суспільства, а не збільшення відвідуваності ресурсу шляхом тиску на емоції людей

Тому під час опису жертв уникайте емоційних епітетів, пам'ятайте, що ця тема і без них є травматичною. Співчуття має бути основним принципом під час підготовки такого матеріалу.

Журналісту варто переконатися, що суїцид криміна не стане несподіванкою для сім'ї померлого

Перед тим як робити матеріал про загиблих, потрібно пересвідчитися у поліції, лікарів чи офіційних осіб щодо того, чи точно родичам уже повідомили про це.

Використовуйте такі лексик: загиблі, жертви, померлі

Неетично називати загиблих трупами, оскільки ви пишете про особистість, а не просто про фізичну оболонку. Завжди пам'ятайте, що це, можливо, була чиясь близька людина.

Припустимо вживати слово "тіло" в разі узагальнення

Проте це неетично у випадку конкретної ідентифікованої особи.

Опирайтеся лише на достовірні джерела або на офіційні дані

У журналістських матеріалах загалом не місце чуток та домыслам, тим паче при висвітленні настільки чутливої теми.

Не використовуйте в матеріалі зображень обличчя мертвої людини, при неможливості обирайте світлина, зроблені за її життя

Загалом варто виважено підходити до ілюстрування матеріалів світлинами. Необхідно уникати ілюстрацій та відео, де великим планом зображені наслідки насильства: кров, тіла жертв, їхні останні хвилини життя. Також варто уникати опису моторошних деталей смерті. Це може ще більше травмувати родичів та близьких загиблого.

Не варто забувати і про загалом психологічно-емоційний стан людей.

Велика кількість матеріалів про смерті та деталі зображення загибелі людей можуть поглибити депресивні стани.

Рис.1.2. Рекомендації щодо коректного висвітлення смертей у медіа (ІМІ)

Рис.1.3. Особливості висвітлення загибелі військових (рекомендації ІМІ)

3. Об'єктивність і контекст: важливо зберігати об'єктивність і представляти події в контексті, уникати упереджених суджень і політичних маніпуляцій. Журналісти повинні зберігати об'єктивність, незважаючи на особисті переконання. Журналісти повинні перевіряти факти, щоб уникнути поширення дезінформації.

Кожен з наведених вище аспектів, що характеризують журналістський матеріал у час війни, можна об'єднати й у категорію «Етика», бо достовірність, об'єктивність, моральність є головними засадами Кодексу Етики будь-якого журналіста. Особливо якщо мова йде про воєнного журналіста.

4. Етика: воєнні журналісти повинні чітко дотримуватися етичних стандартів. Дуже важливою особливістю створення журналістських матеріалів під час війни є важливість дотримання головних стандартів журналістики.

За принципами професійної етики журналістів, викладеної в Хартії обов'язків журналіста («Carta dei Doveri del Giornalista»), особливо важливими принципами є:

- обов'язок поважати гідність людей;
- не дискримінувати нікого за ознакою раси, релігії, статі, фізичного або розумового стану та політичних переконань;
- не акцентувати увагу на штучно створених емоційних деталях та деталях насильства або жорстокості [77, с.18].

Закон України «Про медіа» також забороняє робити надмірний акцент на війні, насильстві, жорстокості. За Законом не можна використовувати мови ворожнечі, журналіст не повинен займати будь-яку точку зору та приймати ту чи іншу сторону конфлікту. Головне – висвітлювати об'єктивно інформацію. Адже не дотримання стандартів можуть сприяти розпалюванню ненависті і призвести до кримінальної відповідальності [24].

Україна має різні спеціальні організації, які контролюють дотримання стандартів етики. Існує, наприклад, Комісія з журналістської етики, яка працює відповідно до Кодексу етики українського журналіста [37].

Кодекс професійної етики журналіста, сучасна редакція якого затверджена у 2013 році на з'їзді Національної спілки журналістів України, має 19 статей. Серед яких обов'язкове дотримання принципів професійної етики, поширення тільки повної, достовірної та перевіреної інформації, повага і дотримання свобод і прав людини – найголовніші принципи в роботі сучасного журналіста

Етику медійного інформування під час війни також регулює Інститут масової інформації [4], який рекомендує журналістам дотримуватися певних правил при висвітленні війни. Він також постійно проводить дослідження з дотримання цих стандартів та поширює відповідні результати. Інститут

досліджує наявність у матеріалах джинси, фейків і наративів, перевіряє репортажі на дотримання новин об'єктивності тощо. Одне з останніх досліджень – «Дотримання професійних стандартів під час війни» від 26.06.2024 р., де було визначено, що рівень дотримання стандарту балансу думок і точок зору серед аналізованих медіа становить 96,4%; середній рівень дотримання стандарту відокремлення фактів від коментарів у цих медіа складає 83,4%. Рівень дотримання стандарту достовірності серед усіх досліджуваних медіа в червні 2024 року становить 92,6%, адже іноді у гонитві за клікбейтами деякі редакції використовують широкий спектр маніпуляцій: оцінки та судження, сексистські висловлювання, маніпулюють темами війни та насильства, намагаються налякати аудиторію або просто поширюють вигадані факти.

Рис.1.4. Інфографіка ІМІ «Дотримання стандартів в онлайн-медіа»

5. Небезпека та ризики, пов'язані зі створенням репортажу у надзвичайно небезпечних місцях подій: журналісти, які пишуть воєнні репортажі, часто опиняються в небезпечних ситуаціях, а це означає, що вони повинні бути готові до можливих загроз для свого життя і здоров'я.

Інститут масової інформації надає статистичні дані джерел небезпеки репортера, який працює при створенні воєнного репортажу (Рис.1.5.) [68].

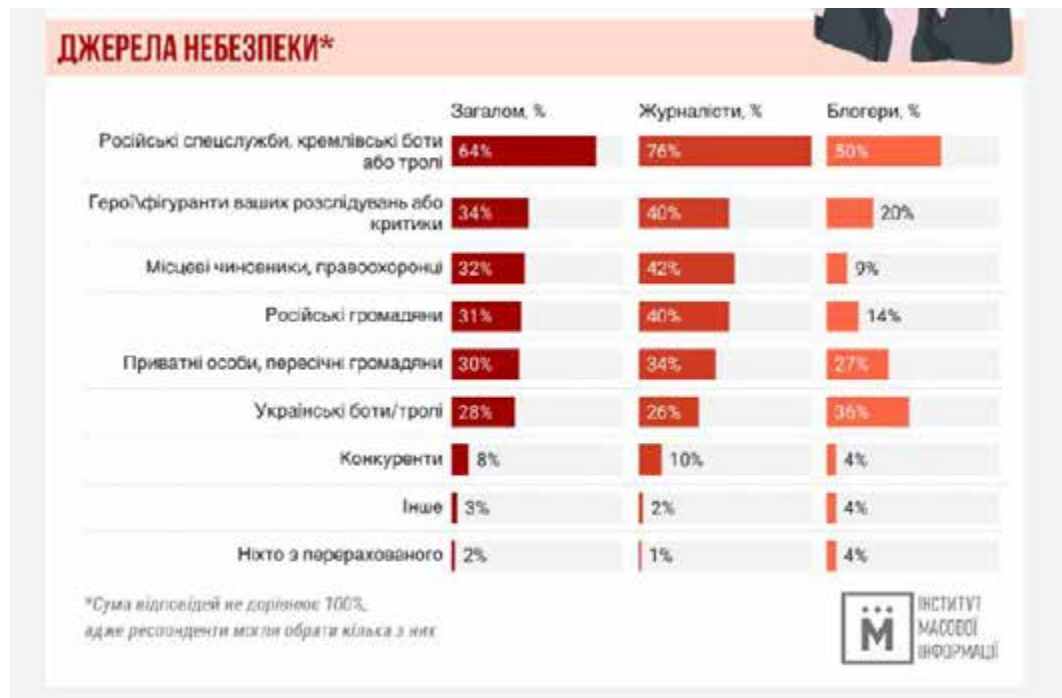

Рис.1.5. Джерела небезпеки (ІМІ)

ЗМІ повинні знати правові аспекти своєї діяльності, загальні правила безпеки, вміти знаходити оптимальні рішення в екстремально короткі строки. Крім того, журналісти особливо повинні зважати на загальні правила безпеки і пам'ятати правило: ніякий матеріал не вартий життя.

Якщо говорити саме про безпеку журналіста, то в Україні аспекти безпеки журналістів визначаються та гарантуються через основні законодавчі документи, такі як Конституція України (зокрема, статті 15, 34 пункт 1, 34 пункт 2), а також закони України, такі як «Про інформацію» (статті 25, 26) і «Про боротьбу з тероризмом», разом із іншими ключовими нормативно-правовими актами.

Журналісти, які перебувають у небезпечних професійних відрядженнях у районах збройного конфлікту, визначаються І Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних озброєних конфліктів від 8 червня 1977 року як цивільні особи у значенні пункту 1 статті 50 зазначеного документа. Як такі, вони користуються захистом, згідно з Конвенцією про захист цивільного населення під час війни, за

умови, що вони не здійснюють дій, несумісних зі статусом цивільних осіб, а саме: не беруть участі у бойових діях, не застосовують зброю, не займаються розвідувальною діяльністю [53].

Сьогодні також існують різні спеціальні посібники для журналістів, які допомагають боротися з воєнними небезпеками. До них входить особливості підготовки до спілкування і психологічної підготовки, знання правил цифрової безпеки тощо. Один з таких посібників створений за авторством І.Земляної. Важливим розділом на тему безпеки воєнного репортера у посібнику є тема цифрової безпеки журналіста, що передбачає захист усієї інформації: від журналістських нотаток до особистих даних.

Основними методами, що сприяють посиленню безпеки медіа експерт з цифрової безпеки І.Земляна вважає наступні [26, с. 70]:

- використання надійних поштових сервісів, месенджерів;
- створення резервних копій даних;
- локальне шифрування;
- складні паролі (комбінація мінімум 8 великих і малих літер, цифр та розділових знаків);
- блокування входу (ноутбука, планшета та телефона);
- постійне оновлення програмного забезпечення на всіх пристроях;
- безпека використання публічних пристроїв (не виконуйте вхід на робочу електронну пошту, не забувайте виходити з акаунтів);
- встановлення двофакторної аутентифікації;
- встановлення антивірусу для користувачів Windows;
- використання менеджера паролів;
- використання окремих облікових записів електронної пошти для особистих і робочих контактів;
- захищене з'єднання https;
- використання технології VPN при підключенні до публічного Wi-Fi.

Але також важливо дбати не лише про власну безпеку і безпеку своєї команди, але й безпеку респондента тощо. У Хартії обов'язків журналіста говориться про те, що необхідно бути обережним у поширенні будь-яких елементів, які можуть призвести до ідентифікації, особливо коли це може поставити під загрозу їхню безпеку та безпеку їхніх сімей» [77].

Наприклад, за принципами висвітлення інформації за участю дітей та інших вразливих категорій населення за для чіткого дотримання їх прав не можна публікувати ім'я або будь-який елемент, який може призвести до ідентифікації неповнолітніх, військових, переселенців, які причетні до новинних справ [26].

Рекомендації по висвітленню вразливих категорій надають різні посібники – посібник для журналістів «Журналіст і небезпека» (І.Земляна) [26, с. 78-80], де вказується різні принципи висвітлення інформації:

1) при висвітленні війни в інтерв'ю з військовими важливо пам'ятати не знімати обличчя військового;

2) не передавати деталі (кількість військ, координати, не знімати озброєння та позиції розміщення бійців);

3) не одягати військову атрибутику.

6. Технічні вміння і знання: журналісти, які пишуть воєнні репортажі, часто володіють спеціалізованими технічними навичками, такими як володіння репортерською технікою, навички ведення відеозйомки чи робота з радіочастотним обладнанням. Часто це повинна поєднувати одна й та сама людина.

Отже, воєнний репортаж вимагає від журналістів високої професійної майстерності, вміння швидко реагувати на зміни в обстановці і здатність чітко і зрозуміло донести складні події і факти до читачів або глядачів. Саме через це воєнні журналісти повинні мати спеціальну підготовку, бути справжніми професіоналами. Знання й усвідомлення головних засад журналістики є основою формування журналістом своєї соціальної позиції, гарантує успішну діяльність кожного представника мас-медіа

Про специфіку та ключові особливості воєнного репортажу пише Н.Букіна («Воєнний репортаж у сучасних медіа»). До рис такого репортажу вона відносить наступне:

1. Важлива наявність інтерв'ю. Н.Букіна зазначає, що саме репортаж з елементами інтерв'ю є найбільш оперативним жанром сучасної журналістики.

2. Синтетичність. Авторка зазначає, що воєнний жанр поєднує у собі багато інших жанрів, серед яких найпоширеніший – інтерв'ю.

3. Н.Букіна також звертається до різноманітності поширення воєнного репортажу, який можна розглядати з огляду на медіа, у яких він вісвітлюється.

4. Вона акцентує увагу саме на методичність появи репортажних матеріалів у конкретному медіа.

5. Говорячи про друкований репортаж, авторка акцентує увагу на певних вимогах, що характеризують його специфіку: подавати матеріал обсягом не більше 5 тисяч друкованих знаків, розбивка на окремі розділи, наявність фотоілюстрацій, малюнків тощо [9].

6. Емоційність та художність, візуальність. Н.Букіна також зазначає, що репортаж повинен мати емоційно-художню складову, яка немов малює образи перед очима. У своїй праці дослідниця наводить приклад відомої редакції «New York Times», яка свою статтю «Як жити у фільмі жахів» починає немов з аудіовізуальної картини: «У Гуляйполі немає ні електрики, ні води. Лише темрява й довгі хвилини тиші, коли є лише цокання настінних годинників...» [78].

Емоційним є також репортаж Ф.Кіна із ВВС «Трагедія у Бучі: історія людини, яка повстала із мертвих» або репортаж «Вжив, бо вдавав мертвого. Історія вцілілого в полоні росіян». Автор матеріалу широко використовує велику кількість художніх прийомів, коментуючи події, про які розповідає герой. Наприклад, про це говорять наступні виразні елементи репортажу: «у тих жахливих подіях», «Теплий віддих, що здіймається в холодне повітря, створить пару і попередить убивць», «Але вночі, коли вони сплять, рани пам'яті відкриті», «зі сльозами на обличчі» та інші [32].

Воєнний репортаж часто поєднує у собі фотографії, аналітичні матеріали. Це говорить про працю над матеріалом цілого колективу професіоналів (репортер, аналітик, фоторепортер) та про багатий фактичний матеріал. Варіантів може бути безліч: від додання до репортажу інтерв'ю та аналітичних висновків, що безумовно, динамізує подачу інформації, роблячи текст більш цікавим і різноманітним. В цьому плані показовою є практика подачі репортажного матеріалу в сучасних інтернет-виданнях. Цензор.НЕТ. Репортаж «Комплекс Петлюри або хто дозволив генералу Кривоносу захищати "Жуляни"?» поступово переходить в аналітику і в той же час поєднує у собі елементи художнього репортажу (використання образних слів, сленгу, емоцій): «повітряні ворота столиці», «ідіоти», «комплекс Петлюри» [21].

Динаміку воєнного репортажу створюють фоторепортаж, численні світлини, зняті у бойовій обстановці. Найчастіше такі медіа репортажі можна знайти в інтернет-виданнях. Так, медіа «АрміяInform» у своїх воєнних репортажах використовують фотографії (Див. Рис.1.6.) [34].

Рис. 1.6. Використання фотографій як специфічна риса воєнного репортажу на матеріалах медіа «АрміяInform»

Багато дослідників серед специфічних рис воєнних репортажів також виділяють наявність рис художнього репортажу. Про це пише українська дослідниця Л.Шутяк у науковій розвідці «Художній репортаж в українських друкованих та онлайн-ЗМІ (особливості розвитку жанру)». Вона стверджує наступне: «... для повноцінного й адекватного розкриття особистостей головних персонажів свого матеріалу художній репортажист вдається до:

- 1) фіксація мовлення героїв та його подачі у статті без редагування;
- 2) наявність сленгу, звуконаслідування, діалектизмів;
- 3) домінування діалогів;
- 4) розподіл журналістського матеріалу на велику кількість тематичних розділів.

Таким чином, для емоційності та колоритності матеріалу воєнного репортажу репортери використовують пряме мовлення героїв без редакції, а діалоги для більш чіткого розкриття поведінки, характеру людей, їх вчинків [73].

Для створення візуального ефекту в текстах репортажів на військову тематику активно використовується лексика сенсорного сприймання, передусім зорового, оскільки людині звично пізнавати світ безпосередньо за допомогою органів чуття. Відповідні лексеми є «маркованим засобом, адже начебто виходять за межі безпосереднього спілкування» [5, с.134].

Наприклад, використовуються влучні порівняння, винахідливість у використанні дієслів і дієслівних форм, «за допомогою яких створюється своєрідна характеристика ритму» [40, с. 75-77].

Крім того, до специфіки воєнного репортажу можна віднести використання специфічних термінологічних слів. Така термінологія присутня у кожному відповідному репортажі. Терміни, звісно, стосуються війни: «танк Т-72», «ОПДБр», «дрон», «Кажан». Наприклад, у інформаційного агентства «Армія. Інформ» існує ціла рубрика воєнних репортажів. Вже у самих назвах зустрічається подібна термінологія. Див. Рис.1.7. [3].

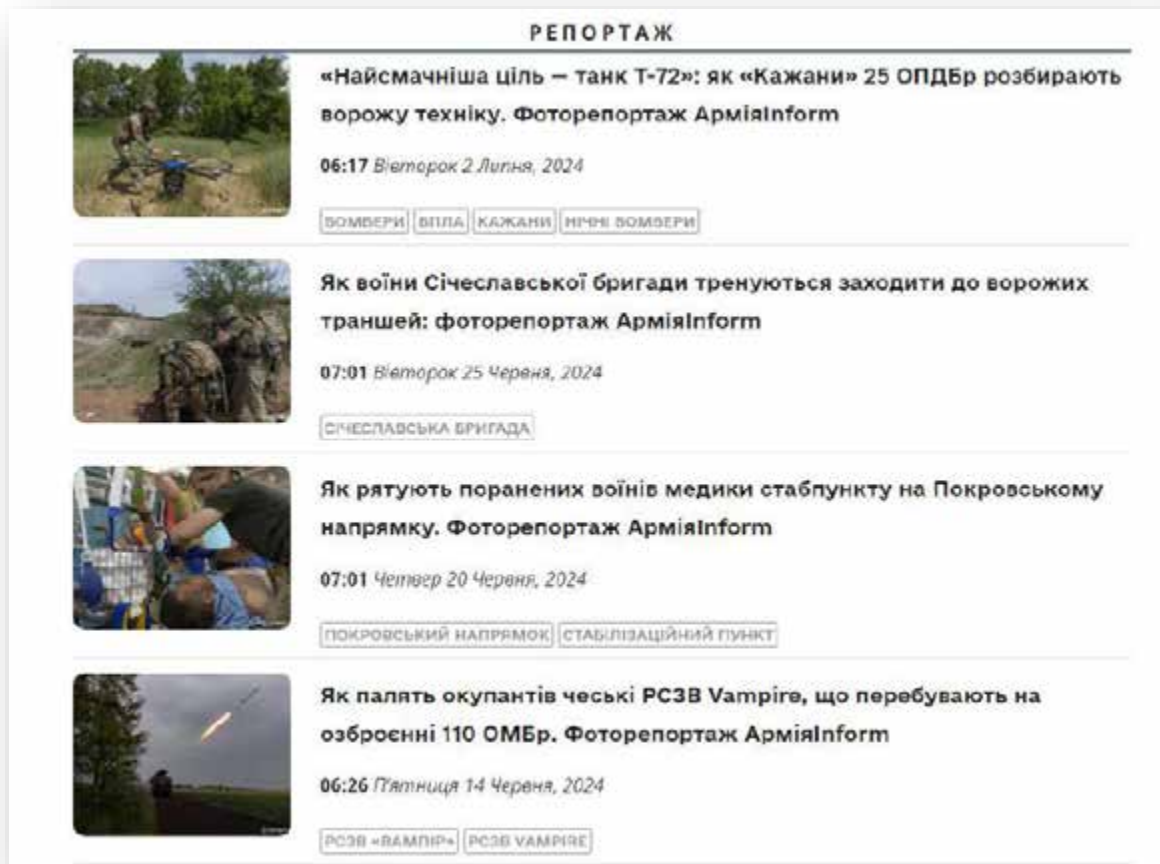

Рис. 1.7. Використання термінології як специфічна риса воєнного репортажу

Варто також зазначити, що в воєнному репортажі часто вживані експресивні слова, що додають тексту емоційності. Вони створюють найбільш чітку аудіовізуальну картину, адже зіткнення з ворогом потребує експресії, максимального використання епітетів і яскравих порівнянь. Так, Д.Прилюк, наприклад, стверджує, що здатність до творчої уяви та фантазії породжує різні вимисли і домисли, які стають конкретними проявами цих здібностей. Це питання завжди викликає суперечки в середовищі журналістів і, ймовірно, залишатиметься предметом дискусій надалі. З одного боку, журналістика зобов'язана дотримуватись принципу правдивості, оскільки вигадки і домисли можуть серйозно зашкодити її репутації та довірі до неї з боку аудиторії.

Правдивість є основою журналістики, і будь-які відхилення від цього принципу можуть зруйнувати довіру читачів. Будь-які вигадки, незалежно від їхньої художньої цінності чи здатності захопити аудиторію, ставлять під сумнів надійність джерела інформації. Це особливо важливо у часи, коли медіапростір перенасичений фейковими новинами та дезінформацією.

З іншого боку, журналістська творчість неможлива без застосування уяви та фантазії, адже вони дозволяють авторові глибше проникнути в суть подій, створити більш живий та емоційний контекст для матеріалу. Ця творча складова дає змогу зробити репортажі не лише інформативними, але й цікавими для читача, допомагаючи краще зрозуміти складні питання і явища. Без певної доли уяви, журналістські матеріали можуть стати сухими, позбавленими емоційної привабливості, що знижує їхню здатність впливати на аудиторію [52, с. 58].

Отже, питання про роль вимислу і домислу в журналістиці залишається відкритим і складним. Необхідно знайти баланс між необхідністю бути правдивим і важливістю використання творчої уяви для створення цікавих та глибоких матеріалів. Ця складність і робить журналістику такою унікальною сферою, де постійно перетинаються факти і творчість.

Таким чином, за структурою і стилістикою воєнний репортаж схожий на звичайний, але існують певні відмінності. Воєнний репортаж більш синтетичний, динамічний, насичений яскравими елементами, влучними образами, емоційною лексикою і термінологією. Надзвичайно багато діалогів і внутрішніх монологів. Дія передається через значну кількість дієслів і епітетів, метафор, окличних речень. Часто зустрічається термінологія.

1.3. Визначення жанрових типів воєнного репортажу

Як було зазначено раніше, воєнний репортаж, перш за все, поділяють з огляду на медіа, у яких він вісвітлюється. Наприклад, телевізійний репортаж, радіорепортаж, друкований [50, С.124]. При цьому кожен окремий тип репортажу, з огляду на обране медіа, набуває притаманних до нього рис медіаплатформи.

Наприклад, друкований репортаж на військову тематику має суттєві відмінності від телерепортажів, які часто з'являються в новинних випусках. Однією з ключових переваг друкованого формату є можливість більш глибокого занурення в подію. Автори друкованих матеріалів можуть дозволити собі детальніший аналіз ситуації, висновки та узагальнення. Також вони мають змогу всебічно оцінити подію, розглядаючи її з різних кутів зору та враховуючи всі можливі аспекти. Крім того, друковані репортажі використовують часові та просторові межі, що дозволяє подати інформацію в більш обширному контексті та з вищим рівнем аналітичності. Це дає можливість читачам отримати глибше розуміння подій і їх наслідків, що особливо важливо в умовах складних військових конфліктів [5].

Зважаючи на головні особливості телебачення, до яких відносять: симультанність, екранність [36, с. 202], емоційність, високий рівень персоніфікації, можна зазначити, що телевізійний репортаж також набуває таких рис.

До специфіки телевізійного репортажу А.Лісневська та Т.Коженевська авторка додають наочність, легкість сприйняття, яскравість зображувальних подій та видовищність [8, с. 75-77].

Воєнний репортаж, як і звичайний, також поділяють на типи. Наприклад, прямий і фіксований репортаж [35, с.187]. Розглянемо їх більш детально:

– Фіксований репортаж – це вид репортажу, який записується на технічні пристрої та показується вже після завершення події, про яку йде мова. Такий репортаж поділяється на два типи: знятий безпосередньо під час розвитку події та знятий після події на основі зібраних свідчень. Особливістю фіксованого репортажу є необхідність побудови сюжету на основі детального збору інформації, що включає свідчення очевидців, думки експертів та матеріали з відеореєстраторів. Журналісту важливо ретельно обробити ці дані, щоб забезпечити точність і повноту висвітлення події.

– Прямий репортаж, як зазначалося раніше, є однією з найпопулярніших форм висвітлення важливих та сенсаційних подій у режимі реального часу. Це складний формат репортажистики, що передбачає трансляцію подій у прямому ефірі з миттєвим двостороннім зв'язком із ведучим у студії. Прямий репортаж передається безпосередньо під час того, як відбувається подія, і для його здійснення. Такий репортаж вимагає спеціальної підготовки та високого професійного рівня всієї команди, особливо репортера, оскільки робота в реальному часі не допускає помилок і вимагає швидкого реагування на будь-які зміни ситуації.

До відомих класифікацій репортажу відносять розподіл жанру за його типологічними ознаками. Так, воєнний репортаж можна розділити на подієвий, тематичний і постановочний [56, с. 153] [40, с. 12-13]:

1) Подієвий репортаж (оперативний, новинний) – це вид журналістської діяльності, що оперативно інформує суспільство про значущі події, представляючи їх у певній послідовності та хронології. Відмінною рисою таких репортажів є передача атмосфери події та її безпосередній розвиток, незалежно від втручання репортера. Головна мета оперативного репортажу — це інформування, що досягається через чітке дотримання хронології, оперативність, актуальність, а також максимальну готовність до висвітлення події. Вони охоплюють широкий спектр суспільно-важливих тем: від військових дій, конфліктів і катастроф, до політичних та економічних подій, культурних заходів, спортивних подій, пам'ятних дат та життя відомих людей.

Подієві репортажі поділяються на два типи: коментовані та некоментовані. Коментований репортаж включає закадровий коментар журналіста, який супроводжує зображення події на екрані. Некоментований репортаж, навпаки, передає подію без будь-яких додаткових коментарів, дозволяючи глядачам самостійно спостерігати та робити висновки. Останній тип найчастіше використовується у прямому ефірі під час висвітлення найважливіших суспільно-політичних чи культурних подій, де кожна деталь має значення для глядачів.

2) Тематичний репортаж – являє собою оглядовий репортаж, який зосереджується на висвітленні важливих і цікавих подій, що мають регулярний характер. Основними характеристиками цього типу репортажу є виконання культурно-просвітницької та соціально-педагогічної функцій. Завчасний вибір об'єкту показу та подій, що відбуваються, є важливим аспектом, який відповідає обраній темі та ідеї. Такий репортаж зазвичай фокусується на демонстрації подій, що викликають інтерес у глядачів і регулярно відбуваються.

Глибока підготовка сценарію та визначення ключових моментів є необхідними для створення якісного тематичного репортажу. Репортаж може висвітлювати різноманітні аспекти військових подій, включаючи тренування, операції, життя солдат, а також вплив війни на цивільне населення та суспільство в цілому. Завдяки цьому репортаж не лише інформує, а й виконує важливу роль у підвищенні обізнаності суспільства щодо важливих соціальних та культурних питань, сприяє вихованню патріотизму та розумінню значущості захисту національних інтересів.

Крім того, тематичний військовий репортаж часто включає інтерв'ю з військовими, експертами та очевидцями подій, що додає йому глибини та дозволяє глядачам отримати більш повне уявлення про ситуацію. Він може містити також історичні відомості та аналітику, що сприяє кращому розумінню контексту і передумов подій. Такий репортаж виконує не лише інформаційну, але й аналітичну функцію, допомагаючи глядачам робити власні висновки та формувати обґрунтовані погляди на поточні події.

Тематичний воєнний репортаж зосереджується на певній темі або аспекті війни, розкриваючи його глибше та детальніше. Цей тип репортажу може охоплювати широкий спектр тем, таких як:

- Вплив війни на життя і психологічне здоров'я солдатів і цивільних.
- Економічні наслідки: Як війна впливає на економіку регіону або країни в цілому.

– Гуманітарні питання: Становище біженців, гуманітарна допомога, права людини під час війни.

– Історичний контекст: Порівняння поточних подій з історичними конфліктами, аналіз причин та наслідків війни.

3) Постановочний репортаж – це один з популярних жанрів репортажу. У цьому форматі подія не відбувається природним шляхом, а спеціально організовується журналістом. Журналіст не приховує своєї ролі ініціатора та організатора події, активно впливаючи на її хід. Основні характеристики такого репортажу включають постановку події, де обставини створюються з метою отримання певної реакції від учасників. Головним завданням такого репортажу є не лише відтворення події, а й демонстрація того, як люди поведуться в заданих умовах, що дозволяє глибше аналізувати їхні реакції та поведінку. Таким чином, постановочний репортаж є потужним інструментом для вивчення соціальних явищ та поведінки людей у конкретних ситуаціях, створених журналістом. На мою думку, постановочний репортаж найменше використовується у практиці воєнної журналістики.

Інші дослідники розподіляють репортажі на пізнавальний та проблемний. О.Холод бачить в основі пізнавального репортажа зазвичай не оперативну тему висвітлення. У воєнному репортажі до такого типу належать такі як життя колективу, пам'ятні дати і свята тощо. Такий репортаж також ототожнюють з тематичним.

Репортаж проблемний (аналітичний) – сюжет, в якому у репортажній формі розповідається про проблему, причини її виникнення, про дії причетних. Серед головних особливостей такого репортажу – авторська позиція журналіста, фокус на конкретній проблемі, наявність полеміки або критики, несе в собі елементи аналізу події [67, с. 36].

У проблемному репортажі журналісти акцентують увагу на конкретній проблемі або аспекті війни, що має значний вплив на життя людей і суспільство. Журналісти не лише показують проблему, а й шукають шляхи її вирішення, вплив

на політичні рішення або суспільну свідомість. Проблемний військовий репортаж допомагає привернути увагу до важливих соціальних та гуманітарних аспектів війни, змінює світогляд аудиторії та спонукає до роздумів над можливими шляхами вирішення проблем.

Журналісткознавець М.Василенко до наведених класифікацій додає наступні типи репортажів [11, с. 58-59]:

– Інформаційний репортаж (на війні має на меті оперативне висвітлення поточних подій з місця конфлікту. Основні можливості цього виду репортажу включають: оперативність повідомлення про актуальні події та зміни на фронті; зосередження на об'єктивній передачі фактів без значного аналізу або коментарів; забезпечення аудиторії актуальною інформацією про хід війни).

– Літературний або художній (динамічний сюжет, авторський коментар) поєднує журналістику з елементами художнього письма. Можливості цього виду репортажу включають: художність (використання літературних прийомів для створення більш насиченого і детального опису подій та обставин), емоційне залучення через детальні описи і художні образи.

– Репортаж-портрет: фокусується на висвітленні історії окремої особистості, яка бере участь у війні. Це може бути солдат, медик, волонтер або цивільний, чиє життя змінилося через війну. Можливості такого репортажу включають: персоналізацію, детальне дослідження життя, мотивів і переживань конкретної людини, створення емоційного зв'язку між глядачем і героєм репортажу, що допомагає краще зрозуміти людський вимір війни.

– Репортаж-спогад: орієнтований на реконструкцію минулих подій через спогади учасників війни. Основні можливості цього типу репортажу: використання особистих історій, збереження пам'яті про важливі події та людей, відтворення минулих подій на основі спогадів учасників (історична реконструкція).

– Репортаж-інтерв'ю: дозволяє глибше розкрити різні аспекти воєнного конфлікту через особисті історії та досвід людей. Ось деякі можливості такого

репортажу: глибше розуміння особистих переживань, адже інтерв'ю дозволяють журналістам передати емоційний та психологічний стан людей, які переживають війну, надання голосу тим, хто зазвичай залишається непочутим.

Серед типів репортажів, які досліджують А.Лісневська і Т.Коженівська, до воєнного найбільш підходить спецрепортаж (в основі – актуальна проблема, шляхи її вирішення). Як найбільш поглиблений формат журналістики, він може забезпечувати детальне висвітлення певних аспектів війни, відрізняється від звичайних новинних матеріалів своєю глибиною, аналітичним підходом та широким охопленням теми. Можливості спецрепортажу на війні включають: глибинний аналіз, поглиблені інтерв'ю, більша увага до деталей, людських історій, а також можливість проводити тривалі та глибокі інтерв'ю з ключовими гравцями – військовими командирами, політиками, експертами – для отримання більш повної картини подій.

Також авторки класифікують репортаж на ситуативний (незапланований репортаж про екстренні події, що відбуваються просто зараз) та твердий (запланований репортаж про подію, що була відома репортерській команді заздалегідь) [40, с. 75-77].

О.Бикова відзначає, що на сучасному етапі яскраво вирізняється художній репортаж, проблемний і репортаж-розслідування [6, с. 38].

Ще один важливий тип воєнного репортажу, про який говорять автори (О.Бикова, М.Василенко) [11; 6], – репортаж-розслідування. Це журналістський жанр, який зосереджений на виявленні прихованих фактів, корупції, зловживань та інших важливих питань, які часто залишаються поза увагою. На війні цей тип репортажу має особливе значення та можливості:

– Викриття прихованих фактів: журналісти можуть досліджувати і викривати приховані аспекти війни (незаконна торгівля зброєю та гуманітаркою, корупція серед військових або політиків, порушення прав людини).

– Документування воєнних злочинів: репортаж-розслідування може виявляти та документувати випадки воєнних злочинів, що має важливе значення для міжнародного правосуддя та історичної правди.

– Аналіз пропаганди: журналісти можуть розслідувати та аналізувати методи пропаганди, використовувані різними сторонами конфлікту, розкриваючи маніпуляції та дезінформацію.

– Розслідування економічних аспектів: Вивчення впливу війни на економіку, фінансові махінації, контроль ресурсів та інші економічні питання.

Досліджуючи різновиди репортажів, їх жанрову типологію, деякі сучасні дослідники зазначають, що найпопулярнішими у військовій практиці постають саме жанр-інтерв'ю та художній репортаж, аналітичний репортаж. Велике різноманіття виразних засобів та характерних рис, притаманних воєнному репортажу, зумовлюють його різножанровість типології [9; 6].

У той же час сучасний воєнний репортаж, на думку багатьох авторів, розмиває поняття традиційного репортажу. Він набуває різноманітних рис, поєднуючи у собі всі існуючі. Це відбувається за рахунок використання діалогу, аналітики, фоторепортажу, художніх прийомів тощо. Адже лише завдяки об'єднанню аналітики, діалогам та вживанню художніх образів можна створити повноцінний яскравий репортаж, який вплине на аудиторію та донесе потрібну інформацію, вплине на вирішення певної проблеми тощо. З одного боку такий синтетичний репортаж сприяє більш ефективному впливу на масову свідомість, але з іншої сторони розмивають межі розуміння жанру.

Висновки до першого розділу

У першому розділі було розглянуто теоретичні основи жанру «воєнний репортаж». Для цього мною було з'ясовано специфіку найпопулярнішого інформаційного жанру «репортаж», а також особливості воєнного репортажу та визначено головні жанрові типи воєнного репортажу. У висновках було визначено наступне:

– Серед найпопулярніших інформаційних жанрів виділяють репортаж. Об'єднуючи різні визначення цього поняття, було визначено, що репортаж – це універсальний жанр журналістики, який об'єднуючи у собі різні стилістичні та тематичні особливості, оперативно, яскраво та документально повідомляє про суспільно-важливу подію. Репортаж має свої характерні особливості: емоційно-забарвлений стиль та послідовне зображення події, динамічність, достовірність і документальність (О.Голуб, А.Іващук, В.Павлов), драматичність (Ж.Д.Буше), чіткість, деталі (А.Лісневська, Т.Коженівська), інформаційність, і метод спостереження (О.Холод), в основі новина (Ю.Шаповал), ефект присутності (В.Здоровега, І.Михайлін), динамічність (В.Павлов).

– До ключових особливостей воєнного репортажу, що є найзатребуванішим жанром під час війни, віднесено наступне: небезпека та ризики, інформаційність, оперативність, регулярність та достовірність, фактологічність, наявність інтерв'ю, художність і візуальність (М.Галлер, Н.Букіна), дотримання етичних стандартів журналістики (об'єктивність, моральність тощо) (І.Земляна), воєнний репортаж часто поєднує у собі фотографії, аналітичні матеріали, велика кількість тематичних розділів, домінування діалогів, пряме мовлення героїв без редакції, використання специфічних термінологічних слів та емоційних слів, дієслів і дієслівних форм (Л.Шутяк, А.Лісневська, Т.Коженівська, О.Бикова).

– Визначено різні класифікації воєнного репортажу. Кожен з цих типів воєнних репортажів має свої унікальні можливості та підходи до висвітлення подій. Інформаційний репортаж забезпечує швидке інформування, аналітичний-

проблемний та спецрепортаж допомагає зосередитися на певній проблемі більш детально, репортаж-розслідування – розкрити воєнний злочин, репортаж-портрет персоналізує війну, репортаж-спогад зберігає пам'ять про минуле, літературний репортаж додає художню цінність, а репортаж-спогад дозволяє глибше зануритися в історичний контекст через особисті спогади, репортаж-інтерв'ю дозволяє глибше розкрити різні аспекти воєнного конфлікту через особисті історії.

Також у першому розділі було визначено, що воєнний репортаж – є універсальним синтетичним жанром, який поєднує у собі одразу кілька інших: інтерв'ю, аналітику, фоторепортаж тощо.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВОЄННОГО РЕПОРТАЖУ В УКРАЇНІ: ДІАХРОННИЙ ТА СИНХРОННИЙ ВИМІР

2.1. Періодизація воєнного репортажу: історія розвитку

Більше 30 років розвитку має українська воєнна журналістика. Протягом своєї історії вона зазнала значних змін. Починаючи з моменту отримання незалежності в 1991 році й до сьогодні Україна пережила не лише становлення як самостійної держави, але й численні конфлікти. Наприклад, Революція Гідності, анексія Криму, військовий конфлікт на Сході України або повномасштабне вторгнення на територію України російськими бойовиками. Ці та інші важливі військові події протягом багатьох років відображає військова журналістика, яка стала ключовим інструментом для інформування громадськості, формування громадської думки та зміцнення національної ідентичності.

Автори посібника з історії військової журналістики (Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. [14, с.8]) стверджують, що жанр воєнної журналістики існував ще в минулому столітті, охоплюючи численні видання різних типів. Наприклад, можна згадати пресові статті Легіону Українських Січових Стрільців, таборів публікації часів Першої світової війни, видання періоду національно-визвольних змагань, військовою журналістику української діаспори 1920-30-х років, а також частково пресу часів Другої світової війни та після неї.

Ю.Шаповал додає, що джерела української воєнної журналістики пов'язані з національно-патріотичною пресою та діяльністю учасників українського визвольного руху. Наприклад, журнал «Новініада» [15, с.109], за його словами, є результатом діяльності Українських Січових Стрільців.

У 1914 році була створена «Пресова квартира Українських Січових Стрільців», яка мала такі завдання: «Члени повинні представити образ УСС під час європейської війни, що розпочалася в 1914 році, а також показати страждання

українського населення в цій війні, щоб поширити світогляд майбутнього українського покоління, підвищити в ньому національну свідомість і честь, а також надати докази активної участі українського народу у війні перед судом історії» [55, С.72].

Є, звісно, й багато інших прикладів розвитку військової журналістики минулого. Так, українську військову пресу початку ХХ століття розділяють на окремі історичні періоди:

- 1) процес національного самоусвідомлення (1900 – 1914);
- 2) періоду Першої світової війни (1914–1918);
- 3) українських визвольних змагань (1918–1920);
- 4) міжвоєнної доби (1920–1939);
- 5) Другої світової війни (1939–1945);
- 6) повоєнного періоду (друга половина 40-х – початок 50-х років);
- 7) другої половини ХХ ст. (початок 50-х років – 1991) [39, с. 145].

Слід додати й думку І.Кедрина про ключовий аспект ранньої воєнної преси ХХ ст. Автор відзначає, що люди не відносилися до військових з особливою повагою, а це означає, що воєнна журналістика не мала особливого впливу на суспільство, не просувала ідеї патріотизму, боротьби за свободу тощо [51, с. 29].

У той же час сучасні науковці не зараховують таку пресу до суто української. Адже вона вважалася приналежною до армії СРСР, мала найчастіше пропагандистські наміри та більшість матеріалів публікувалися не за критеріями (наприклад, російською мовою), й не висвітлювали проблеми України. Та й журналісти не всі були українського походження. Найчастіше це були представники інших республік. Ці проблемні питання один з перших порушив Г.Кривошея у статті «Українська військова преса» [29, с.75].

С.Кость додає, що українська воєнна журналістика не може починатися раніше незалежності нашої держави, адже армія СРСР була російською армією, яка окупувала Україну. «Преса такої армії за жодних умов не могла бути українською» [38, с.141]. Саме у цей час українська державність переставала бути

мотивом життя, переставала бути тією метою, ідеалом, задля яких можна і треба було жертвувати усім, навіть життям, бо українці воювали і воювали хоробро, але в арміях своїх окупантів і гнобителів [38, с. 147].

Наукові роботи інших авторів також стверджують, що української журналістики у період з 1991 року по 2014 рік взагалі не існувало. Наприклад, Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. [14, с.8] це підтверджують саме тим фактом, що існуюча на той час журналістика не підходила під жоден традиційний критерій військових ЗМІ, а саме:

- 1) критерій видавця;
- 2) критерій аудиторії;
- 3) критерій змісту;
- 4) критерій політико-ідеологічний;
- 5) критерій мови.

Про справжню воєнну журналістику та її більш сучасний розвиток заговорили під час початку збройних конфліктів та революції, коли висвітлення актуальних подій стало життєво важливим для всього суспільства.

Так, початком розвитку української воєнної журналістики науковиця С.Шевчук вважає самопроголошенням так званих «народних республік» у Донецькій та Луганській областях. «Тут журналісти набули значного досвіду роботи під обстрілами, життя з солдатами і волонтерами, навчилися не розголошувати військові позиції у публікаціях, уникати полону і справлятися з післявоєнними наслідками» [71].

У цей час починається боротьба журналістів у інформаційній війні, набуття нового досвіду та становлення справжнього жанру воєнної журналістики.

По-перше, з'являється більше публікацій, основною темою яких є війна. Згідно з результатами соціологічних досліджень, станом на початок 2018 року, основною темою респонденти називають військовий конфлікт у Донецькій і Луганській областях [14, с. 9].

У цей час ЗМІ швидко адаптуються до нових складних умов. З'являються статті, дописи та інші матеріали, створені репортерами і журналістами, а також спеціалізовані військові видання. Це включає газети, присвячені окремим військовим підрозділам, а також центральні видання Міністерства оборони України. Мета цих видань полягала в об'єктивному і всебічному висвітленні проблем, що виникали в армії, повідомленні про події та складні ситуації в зоні бойових дій, питаннях реформування військових сил, а також у створенні позитивного іміджу для військових та підвищенні їх репутації серед читачів.

Це сприяло розвитку окремого напрямку військової журналістики, який включає як приватні, так і державні медіа в Україні, що мали значний вплив на уявлення та думки читачів завдяки своєму іміджу і змістовності [14, с.10].

Поступово в Україні з'являється професія військового журналіста, багато з яких, на жаль, загинули під час створення журналістських матеріалів. Так, лише з лютого 2022 року загинуло 84 медійника (станом на червень 2023 року). Упродовж 2014-2021 років Росія вбила на території України 7 журналістів. Троє загинули під час виконання журналістською завдання, четверо – як учасники бойових дій. Серед них: фотограф А.Федосенко, головний редактор О.Машлай, Д.Лабуткіна, журналісти-розслідувачі О.Шемчук і О.Цахнів, інженер М.Оранський, режисер монтажу А.Яковенко, звукорежисер І.Шульга, телерепортер О.Ольховик та інші [61].

З роками й підготовка журналістів, які створюють матеріали про війну, змінилася. Про «Вектори змін у підготовці військових журналістів 1990-х та 2020-го» пише й «Армія Інформ» [12]. До відновлення незалежності, близько 30 років тому, існував єдиний навчальний заклад, що спеціалізувався на підготовці військових журналістів. Це було Львівське вище військово-політичне училище (Сьогодні це Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, і тепер там не навчають журналістів). У той період журналістів, як і військових, навчали навичкам військової служби, керуванню бойовими машинами та стрільбі з різних видів зброї. В 2024 році в Україні підготовкою

військових журналістів займається Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Зазначена кафедра була створена в 2015 році. Вона випускає фахівців у сфері військової журналістики та пресофіцерів. Освітня програма є інтегрованою, що означає поєднання військових дисциплін та журналістських навичок протягом п'яти з половиною років. Студенти вивчають «Основи історії і практики військової журналістики», «Менеджмент та маркетинг військових ЗМІ», «Рейтинг-рейтинг». Крім того, заняття надають нам необхідні навички для військових журналістів, беручи до уваги реальний бойовий досвід сучасної війни. При цьому, практика відбувається на Центральній телерадіостудії Міністерства оборони України, в інформаційних редакціях та відділах Інформаційного агентства МОУ, бригадах та військових частинах.

З огляду на актуальність та зростаючий попит на військових журналістів інші навчальні заклади також запроваджують курси та вибіркові ознайомчі заняття, навчальні дисципліни з підготовки таких спеціалістів. Наприклад, на офіційному сайті Національного університету «Одеська політехніка» [47] є інформація про те, що Кафедра інформаційної діяльності та медіа-комунікацій закладу запровадила такі форми занять з цієї дисципліни, як: консультації, практичні та лекційні заняття тощо.

Початок 2014 не можливо назвати швидким періодом розвитку воєнної журналістики. Ще досить довго продовжувався тиск Росії, розгорталася масштабна інформаційна війна. У статті «Прицільний вогонь по свідомості» І.Сюндюков зазначає, що держава-противник для цього використовує різні засоби: «інформаційні провокації, спецтехнології, масовані кампанії, маніпуляції» (ч. 100 «Дня» за 2014 р.).

С.Кость також зауважив, що українська журналістика у цей період залишається під впливом. Засоби масової інформації та комунікації, що функціонують в Україні і є не лише структурним елементом «п'ятої колони» російського наступу на Україну, а й рупором путінської політики [38, с. 261].

У журналі «Універсум» протягом останніх десяти років регулярно з'являлися статті, де автори вказували на наші помилки в інформаційній війні і підкреслювали важливість державної ролі в цій сфері.

1) Дослідник І.Лосєв зауважує, що в Україні в інформаційному плані практично нічого не робиться: «Складається враження, що в Україні в інформаційному плані геть нічого не робиться» («День» від 11 червня 2015 р.).

2) Д.Тимчук додає, що в Україні ніколи не усвідомлювали важливість інформаційної безпеки та інформаційного протистояння: «В Україні ніколи не розуміли важливості інформаційної безпеки та інформаційного протистояння» («День» від 28 лютого 2015 р.).

Важливо зазначити, що цей хаос та інформаційна війна виникли у відповідь на бездіяльність держави в сфері інформаційної безпеки, зокрема щодо ситуації в Криму (лютий 2014 р.) та у Збройних Силах України. Після анексії Криму Росія розпочала активні дії на сході України, включаючи військові дії, і трагедія малайзійського літака супроводжувалася інтенсивним інформаційним і пропагандистським впливом з боку Росії.

Журналісти та науковці почали розуміти, що протистояти Росії зможе лише професійна воєнна журналістика, яка буде дотримуватися головних стандартів: достовірність, чесність, дія на випередження.

2.2. Сучасні тенденції воєнного репортажу: вплив технологічних змін

З розвитком друкарства, періодичних видань та зростання сучасних технологій, воєнна журналістика поступово здобувала дедалі більший вплив на формування уявлень про військові конфлікти та події, на формування думки людей. З часом з'являються нові мультимедійні медіа, друковані видання замінюються мережевими. Газета «Ленинское знамя» після здобуття Україною незалежності стала видаватися Міністерством оборони України під новою назвою

«Народна армія». У той період тираж цього всеукраїнського видання налічував близько 21 тисячі примірників. З 2014 року для українців відкривається доступ до безкоштовної електронної версії газети, яку можна було переглянути або завантажити з офіційного веб-сайту медіа [16].

Отже, з плином часу українські медіа для висвітлення інформації почали використовувати власні веб-сайти. Вже сучасне інтернет-ЗМІ «АрміяInform» має більш зручну систему навігації. Всі новини медіа розділені на рубрики «Актуально», «Репортажі», «Озброєння та техніка» тощо. У рубриці «Репортаж» можна знайти оновлений матеріал кожні 2-3 дня (рис.2.1.). Це і матеріали про тренування військових, їх підготовку, фоторепортажі. Важливо зазначити, що в сучасній військовій журналістиці з'явилося більше місця фоторепортажам, які не так часто висвітлювалися у більш ранніх випусках воєнних медіа. Один з таких фоторепортажів висвітлює роботу ремонтної бази, яка відновлює пошкоджену техніку, приводить її до ладу.

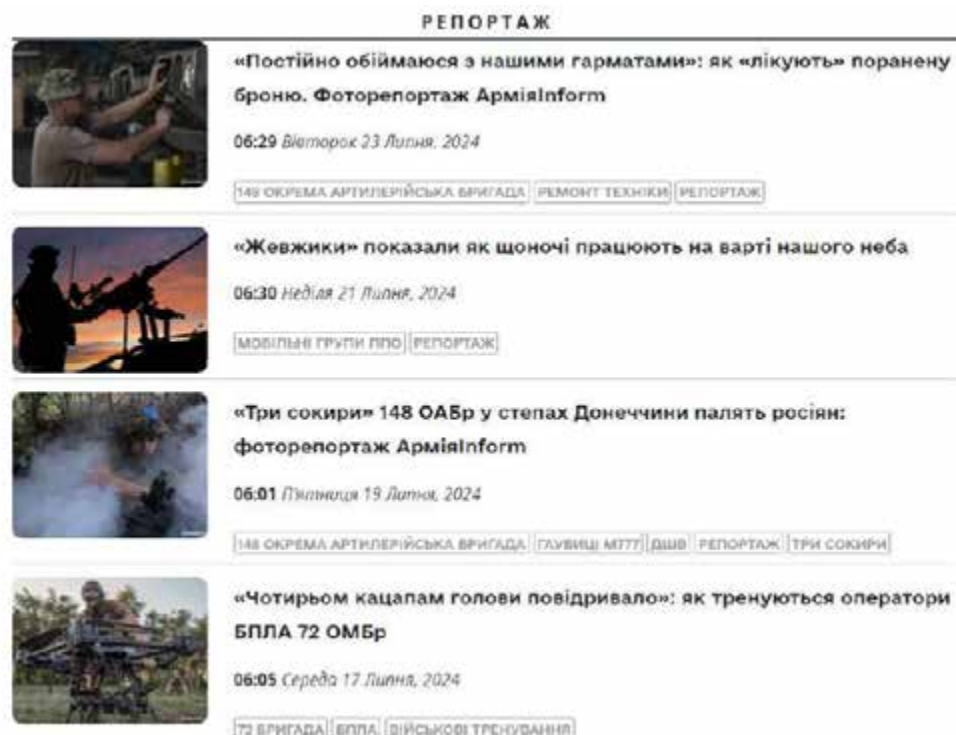

Рис. 2.1. Репортажі «АрміяInform» за липень 2024 р.

Радіо «Армія FM» та «Армія TV» – це також частини структури Міністерства оборони України, як і «АрміяInform». Національна військова радіостанція «Армія FM» розпочала свою роботу у березні 2016 року. Вона транслює своє мовлення через Інтернет і супутниковий зв'язок, а також активно розширює свою присутність у FM-діапазоні. Ця радіостанція визначається як перша військова радіостанція незалежної України. Особливістю є те, що працівниками радіо є виключно професійні військові, у тому числі журналісти.

Загальноукраїнський державний телеканал «Армія TV», працівниками якого також є військовослужбовці. Телеканал активно використовує прямі ефіри, проводить ексклюзивні інтерв'ю, має безліч різноманітних програм:

- 1) Війни XX століття;
- 2) Стрім;
- 3) Історія без міфів;
- 4) Veteran Hub;
- 5) Президентська бригада ім. Б. Хмельницького;
- 6) Ukraïner;
- 7) ХТО Я;
- 8) PRESSING.

З сучасного можна також виокремити наявність подкастів. Наприклад, «Бої у Кринках, створення полку та рекрутинг у Європі – Роберт «Мадяр» Бровді» [7].

У незалежній Україні інформацію про військові події поширюють й традиційні медіа, без особливої військової спрямованості. Зокрема, це відбувається на різних телеканалах. З початку війни (мова йде саме про повномасштабне вторгнення 2022 року) українські телеканали об'єдналися в єдиний телемарафон «Єдині новини»: Національна суспільна телерадіокомпанія України, «1+1 Media», «Starlight Media», «Медіа Група Україна», «Inter Media Group» почали цілодобову трансляцію новин під назвою «#UАразом». Ця ініціатива стала одним із найунікальніших прикладів саморегулювання в медіа-

сфері на глобальному рівні, а також ефективною моделлю приватно-державного партнерства, яке продовжує оперативно та достовірно інформувати 24/7 [23].

Сучасні військові медіа розуміють, що більшість свого часу люди проводять в Інтернеті, тому намагаються йти у ногу з часом. Існують й такі ЗМІ, які поширюють інформацію лише в Мережі. Наприклад, у рейтингу 2023 року найвищі позиції займає відоме українське Інтернет-видання «Українська правда» [<https://www.pravda.com.ua/>]. Медіа має багато рубрик, серед яких слід відзначити рубрику «Репортаж». Серед репортажів можна знайти різні теми. Наприклад, серед останніх мною було знайдено наступні теми з політики:

1) «Ад пришел к вам». Чи святкуватимуть 9 травня в селі Перемога після російської окупації (Є.Руденко).

2) «Я буду тут, доки не помру». Як 75-річний волонтер з Японії Фумінорі Цучіко пів року жив із харків'янами в метро та відкрив у Харкові безкоштовне кафе (Д.Кузубов).

3) «То він казав, що «Жигуль» – не машина?». Репортаж УП з рідного села Павла «Мерседеса» (Є.Руденко).

Кожен репортаж супроводжувався численними інтерв'ю, фотографіями, іноді відео. Також весь матеріал розділений на частини за сенсом того, про що розповідається.

Говорячи про сучасність воєнних медіа, варто зазначити їх мультимедійність та використання не лише власних веб-сайтів, а й соціальних мереж для інформування своєї аудиторії. Для прикладу, «АрміяInform» для розповсюдження інформації використовує свій веб-сайт та соціальні мережі:

Сайт → <https://armyinform.com.ua/>

Instagram → [/ armyinform](#)

Facebook → [/ iamo.armyinf.](#) .

Twitter → [/ armyinformcomua](#)

Telegram → <https://t.me/armyofukraine>

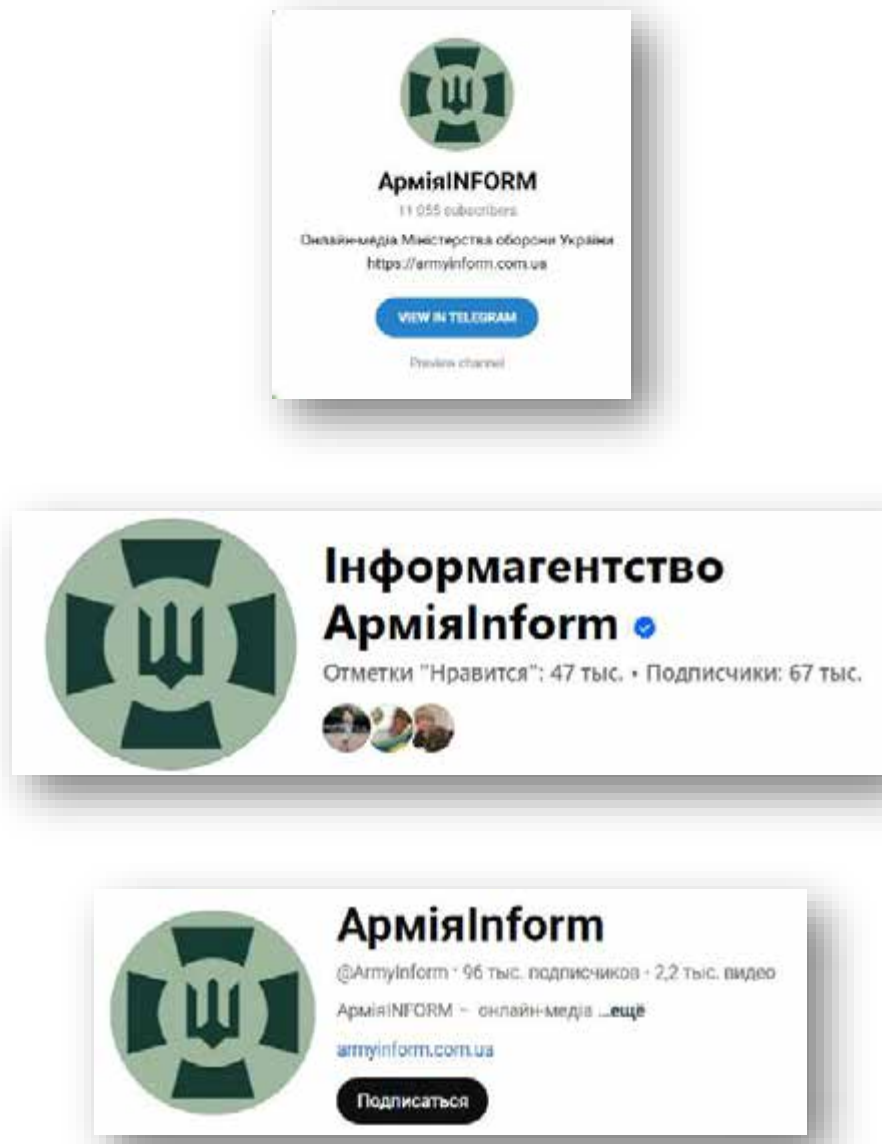

Рис. 2.2. Соціальні мережі поширення інформації «АрміяInform»

Також медіа пропонує поділитися інформацією з сайту через месенджери. Наприклад, медіа «АрміяInform» на своєму веб-сайті пропонує читати новини через месенджер «Вайбер». Важливо виокремити, що новини мають свою хронологію, розташовуються за актуальністю, важливі новини виділені жирним шрифтом, а також присутній розділ матеріалів: відео матеріал, фоторепортаж тощо (рис. 2.3.).

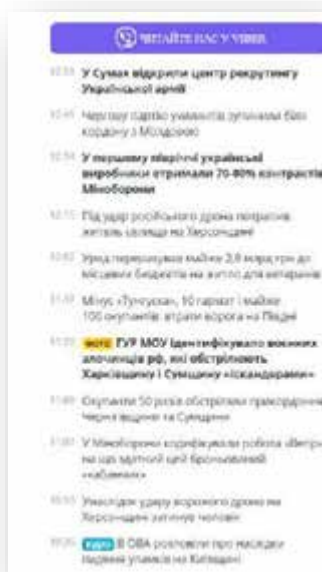

Рис.2.3. Використання месенджерів. АрміяInform

«АрміяInform» висвітлює матеріали з поля боя, використовуючи для зйомки мобільні телефони та дрони. Наприклад, відео на Ютуб-каналі «Армія ТВ третя штурмова» [2] знято за допомогою екшн-камери, а відео «23 бригада Ясні очі разом з 26 артбригадою знищують ворожу гармату» - за допомогою дрону [10].

Рис.2.4. Використання дронів для відеозйомки. АрміяInform

Ютуб-канал медіа також використовує прямі ефіри. На каналі «АрміяInform» було знайдено наступні:

1. Трансляція форумів: «Безпековий форум «За нашу і вашу свободу»».
2. Зустрічі та звернення Президента України.
3. Церемонії прощання з військовослужбовцями.

Важливою тенденцією сьогодення є доступ журналістів до різних джерел інформації, допоміжних сайтів, додатків, які урізноманітнюють та вдосконалюють матеріали. Для демонстрації історичних фактів, достовірності інформації, її документальності використовуються старі фотографії. Наприклад, медіа «Українська правда» в репортажі Є.Будерацького «Тут колись німецький танк впав! Як виглядає найдовший дерев'яний міст України у Каплинцях» надає можливість аудиторії переглянути старі фотографії, карти, фотографії зі супутників, відзняті з дронів тощо (рис.2.5., 2.6.) [8].

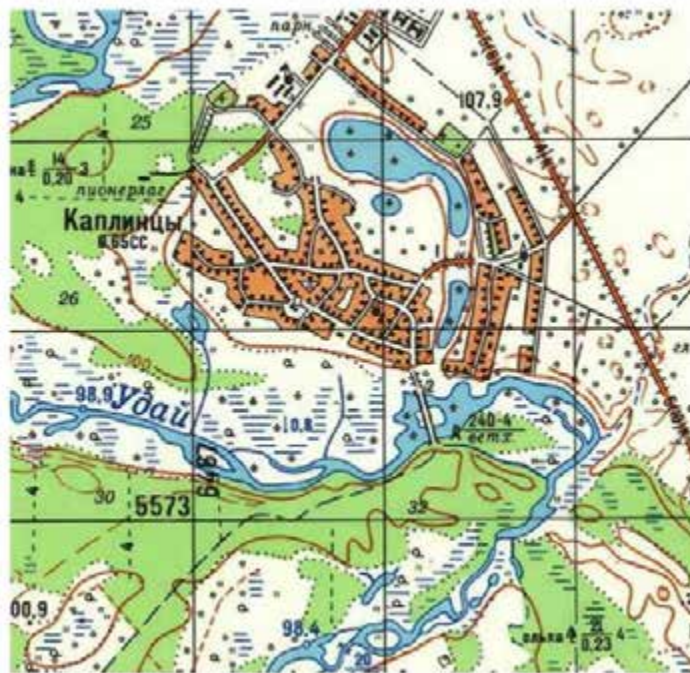

Рис.2.5. Радянські карти з позначенням мостів через річку Удай

Рис.2.6. Зображення мосту

Слід зазначити серед інших й таке спеціалізоване медіа, як «Військовий кур'єр України» [<http://mil.co.ua/>], який в 2016 році поповнив інформаційний інтернет-простір України. Медіа має власні розслідування, його журналісти створюють спеціальні проекти, проводять інтерв'ю, надають актуальну інформацію про події в Україні за допомогою мультимедійних репортажів. Матеріали висвітлення інформації відрізняються інтерактивністю. Медійники використовують відео та фото матеріали, аналітику. Це, без сумнівів, сприяє більшому впливу на аудиторію та більшій швидкості і доступності надання інформації громадянам України. Репортаж «Автоматники та балаклави: як проходив рейд ТЦК на Закарпатті» висвітлює інформацію за допомогою відео, фотографії та тексту [1].

Однією з сучасних тенденцій можна назвати використання думок експертів та можливість використання статистичних даних. Так, один з репортажів медіа «Військовий кур'єр України» повністю побудований на думках експертів організації «Інститут військового аналізу» та статистиці:

1. «За даними організації “Інститут військового аналізу”, війна на Донбасі триває вже більше семи років. За цей час вона забрала життя понад 13 тисяч українців, понад 30 тисяч отримали поранення, а близько 1,5 мільйона людей були змушені покинути свої домівки».

2. «За даними Міністерства економіки України, загальні збитки від війни становлять понад 1,5 трильйона гривень. Це включає втрати виробництва, майна, інфраструктури та інші види збитків» [22].

2.3. Аналіз зразків воєнного репортажу

Мною було зроблено аналіз журналістських матеріалів та підтверджено деякі їх спільні риси, про які говорилося раніше.

Раніше також було визначено, що історія української воєнної журналістики починається у більш сучасні роки, в 2014 році. Перші матеріали, які виходили в спеціальних медіа, присвячувалися частіше загальним темам, а також висвітленню теми підготовки військ, міжнародного співробітництва, питань військової історії. Наприклад:

1. «Перше писане військове право» – історія (2014 р.)
2. «Тут відпочиваєш і тілом, і душею» – культура (2015 р.)
3. «Україна на шляху до ЄС» – міжнародні новини (2016 р.)
4. «Історія авіації» – історія (2017 р.)
5. «З осіні дороги в наших містах стануть вільнішими» – соціум (2018 р.).

Не дуже зрозумілі деякі висвітленні статті та відповідні рубрики, що взагалі не стосуються медіа. Наприклад, випуск 01.03.2014 року – у рубриці «Школа-

сімейна справа» стаття «Як допомогти своїй дитині у навчанні?» або рубрика «Культура» зі статтею про євро бачення від 25.02.2016 р.

На межі 2014-2015 року з'являється більш патріотичний контент: «Ми виграємо війну обов'язково...» (випуск 13.01.2015 р.); «Укроп – звучить гордо» (15.01.2015 р.); «Ми єдині і сильні» (22.01.2015 р.).

Проте треба зауважити, що не дивлячись на україномовний контент, медіа продовжує спільні дії з ворогом. Це можна зрозуміти хоча б по девізу газети у лівому верхньому куту «Україна-Росія», а також по головній статті про співробітництво з нападником.

Рис. 2.7. Газета «Народна армія» (архів 2013) [16]

Зазначимо й те, що більш часто медіа присвячує матеріали висвітленню темі війни та створенню відповідних репортажів на межі 2014-2015 років.

На 2024 рік видання можна переглянути лише в Інтернет архіві [16]. Відповідно до вимог Закону України «Про реформування державних і комунальних друкованих засобів масової інформації» останній випуск газети вийшов в 2018 році. Багато досвідчених журналістів цього видання приєдналися до новоствореного інтернет-ЗМІ «АрміяInform».

Аналізуючи сучасні репортажі, було визначено, що найчастіше вони відповідають певним загальним критеріям. Наприклад, мова репортажів – українська, вони поєднують у собі кілька жанрів одночасно, вони несуть суспільне значення. Розглянемо риси репортажів детально на прикладі різних сучасних медіа.

Багатожанровість сучасного репортажу найчастіше об'єднує жанр «репортаж» та «інтерв'ю», які також переплітаються з аналітикою, жанром розслідування, фоторепортажем. Наприклад, у репортажі про реабілітаційний центр (за матеріалами «Телемарафон» за 26 липня 2024 року) зафіксовано 4 інтерв'ю – з лікарем, директором центру, з батьками. Крім того, репортаж транслюється у прямому ефірі.

У репортажі «Ненависті до Росії більше, ніж страху» матеріал вдало доповнює інтерв'ю з різними учасниками подій: заступник начальника Управління ДСНС в Дніпропетровській області, керівниця кінологічного загону «Антарес», медики, місцева мешканка будинку Ольга, голова Дніпропетровської організації «Червоного хреста», волонтерка тощо [59].

Пряма трансляція та велика кількість репортажів – це взагалі перші риси сучасного репортажу. Наприклад, про це говорить телемарафон «Новини за 26 липня 2024 року». Такі репортажі несуть актуальну, оперативну, суспільно-значущу інформацію та створюють головну рису репортажності – ефект присутності. Також прямий ефір забезпечує оперативність інформації.

Для порівняння зазначимо й інший приклад мультимедійного репортажу. Репортаж «Автоматники та балаклави: як проходив рейд ТЦК на Закарпатті», про який вже говорилося раніше, висвітлює інформацію за допомогою відео,

фотографії та тексту. Але слід акцентувати увагу на тому, що текст надається у короткій формі, він несе суто офіційну інформацію, як супровід до відео. Такий репортаж, крім того, є фіксованим [1].

Чітка хронологія простежується при аналізі багатьох репортажів. У репортажі про події із Дніпра, де окупанти обстріляли багатоповерхівку, матеріал розподілений за розділами на частини: «Рятувалися через вікно», «В момент втратили все», «Під завалами», «Чим стріляли росіяни», «Об'єднані болем» [59].

Серед репортажей українських медіа досить часто зустрічаються подієві не коментовані інформаційні репортажі та фоторепортажі з численними світлинами, знятими у бойовій обстановці. Подібна трансформація відбувається при висвітленні актуальної, значної, часто трагічної, події або при висвітленні подій безпосередньо на фронті в прямому ефірі. Такі новини є найрезонанснішими та набирають велику кількість аудиторії. Інформативні репортажі зосереджені на об'єктивній передачі фактів без значного аналізу або коментарів, забезпечують аудиторію актуальною інформацією про хід війни.

Такі репортажі часто ситуативними (незапланований репортаж про екстренні події, що відбуваються просто зараз), але присутні також і твердий запланований ти репортажу про подію, що була відома репортерській команді заздалегідь. Наприклад, репортаж, де окупанти обстріляли багатоповерхівку є подієвим, але матеріал завчасно підготовлений [59].

До таких можна віднести подієвий репортаж про наслідки ворожого удару по Києву в Охматдиті, де на місці подій перебувають журналісти та розповідають про рятувальні роботи на місці трагедії [46].

Поєднання коментованого і некоментованого подієвого репортажу відбувається у репортажі Суспільного, де розповідається про обстріл Харкова по екопарку, офісу швейцарського фонду FSD та приватного будинку [64].

Для звернення до своєї аудиторії, журналісти використовують різні теми. В основі репортажів найчастіше лежить новина, але зустрічаються й інші завчасно підготовлені репортажі, які несуть суспільно-значущу інформацію. Наприклад,

інтерв'ю з військовими на лінії фронту, розповіді про сучасні технології, які використовуються у війні з російською армією.

Аналізуючи репортажі за липень українських медіа, було зафіксовано тематичні репортажі, які стосувалися тієї чи іншої теми:

- вплив війни на життя солдатів і цивільних;
- історії військових;
- сучасні технології;
- економічні наслідки війни;
- про гуманітарні питання, біженців, гуманітарну допомогу;
- історичний контекст;
- корупція під час війни та зрадники.

Звернувшись до класифікації О.Холод, було виокремлено пізнавальний репортаж та проблемний (аналітичний), який також ототожнюється з тематичним. Він зазвичай не висвітлює оперативну тему. Це про життя колективу, пам'ятні дати і свята тощо. Репортаж «Найсмачніша ціль – танк Т-72» я долучаю саме до такого різновиду. У ньому надається пізнавальна інформація про гексокаптери (безпілотники), які є сучасним озброєнням 25 ОПДБр. Але також в ньому вбачаються елементи портретного репортажу, адже в ньому є елементи характеристики військових: «31-річний Максим з позивний «Батіг» – інженер БПЛА. У лавах ЗСУ він вже два роки. Прийшов до Сил оборони добровольцем...» [45].

Ще один подібний репортаж «Наздогнав одного в голову – шолом летів 50 метрів» [44] надає інформацію про ще одну сучасну техніку українського виробництва – малий безпілотний розвідувальний авіаційний комплекс літакового типу «Чаклун». Репортаж також поєднаний з фоторепортажем, який допомагає кожному відчувати себе поруч із військовослужбовцями полку на навчальних польотах.

Про життя військових та про безпілотний літальний апарат RQ-20 Puma, особливості служби, мотивацію розповідає пізнавальний тематичний репортаж з

елементами портрету «На Покровському напрямку полює RQ-20 Puma». Репортаж побудований за історіями різних військових військової 148 окремої артилерійської бригади ДШВ ЗСУ [33].

Зафіксовано при аналізі жанр «репортаж-портрет». Найчастіше він фокусується на висвітленні історії військового, який бере участь у сучасній війні. Репортаж розповідає про життя, яке суттєво змінилося через війну, включає мотиви і переживання особистості. Репортаж «Зіткнувся з десятками росіян у ближньому бою» від Військового телебачення України пропонує історію про Героя України, військового В.Кучеренко: про його життя до війни, мрію стати військовим з дитинства, спогади про військове життя, поранення. Для більшого розкриття портрету військового використовується додаткове інтерв'ю з його жінкою, лікарями (ерготерапевт) відео реабілітації після поранення [27].

Репортаж проблемний (аналітичний) – сюжет, в якому у репортажній формі розповідається про проблему, причини її виникнення, про дії причетних. Серед головних особливостей такого репортажу – авторська позиція журналіста, фокус на конкретній проблемі, наявність полеміки або критики, несе в собі елементи аналізу події.

Матеріал О.Івашкова «ISW проаналізував російський штурм» є аналітичним. У ньому оцінюється за допомогою ведення боїв ворогом, їх довгострокове планування та можливі поразки. Також на основі аналізу розглядаються можливі дії противника. Дослівно: «...Росія вичерпує свої обмежені радянські запаси, але неясно, чи зможе російська оборонна промисловість виробляти достатню кількість транспортних засобів, які б витримали високі темпи втрат техніки, навіть якщо буде проведена додаткова економічна мобілізація...» [28].

Ще один важливий тип воєнного репортажу, який досить часто зустрічається серед воєнних репортажів або є його частиною, – репортаж-розслідування. Такий жанр не досить часто, але зустрічається в сучасних медіа при висвітленні війни. Наприклад, журналістський матеріал «12 інструкторів

окупанта» зосереджений на виявленні тих, хто тренує мобілізованих росіян. Редакція розслідувань медіа «Суспільне» розкриває перелік так званих «воєнних спеціалістів», серед яких бізнесмени, злочинці, переконані російські націоналісти, зрадники України [30].

Журналістські розслідування сьогодення стосуються й інших тем – прихованих фактів, корупції, зловживань. Досить відомим у цій темі розслідувачем медіа «Українська правда» є журналіст М.Ткач. З його матеріалів відомі розкриття волонтерів:

1) «Волонтер» і власник ресторану в Києві забезпечив мільйонними підрядами родину свого друга: «Олексій Владіміров, який веде розкішне життя під час повномасштабного вторгнення Росії в Україну та дружить з мером Києва Віталієм Кличком, «допомагає» отримувати державні підряди в будівництві та оборонній сфері» [62].

2) «Таїланд, Дубай, Монако: за кілька місяців «волонтерства» друг Кличка привіз для ЗСУ два мавіка»: «...приїхав на кордон з Україною лише 26 лютого і з майже двомісячного відпочинку, який за дуже приблизними підрахунками коштував більше ста тисяч доларів, "волонтер" Владіміров привіз для Сил оборони два дрони DJI Mavic Classic і кілька ящиків печива. І такі дрони і печиво можна легко придбати в Україні» [63].

Художній репортаж також зустрічається в українських медіа сьогодення. Він поєднує журналістику з елементами художнього письма. У такому репортажі відбувається використання літературних прийомів для створення більш насиченого і детального опису подій та обставин, емоційне залучення через детальні описи і художні образи. Розглянемо «Ми 15 кадирівців за декілька пострілів там, у полі, поклали» [41] від медіа «АрміяInform», де емоційно насичений текст, художні звороти зустрічаються повсюдно:

1. «До славетних артилеристів».
2. «Сонце кидає яскраві золотаві промені на поля, крейдові схили та зруйновані села».

3. «Силуети поодиноких місцевих мешканців ніби розплавляються у смугі горизонту. Мають вигляд дивних міражів далеких пустель, яскравих цяток покинутого життя».

Репортаж, окрім елементів художнього жанру, поєднує портретний («Зустрічає нас Андрій «Марвел» – командир гармати 2С1 «Гвоздика», молодший сержант. Народився у Хмельницькому, йому 32 роки, з яких вже майже шість віддав армії»), жанр інтерв'ю та елементи репортажів-спогадів («А на Херсонському напрямку, як ми заїжджали, то не було жодного села, щоб нас не зустрічали. Просто виходили на дорогу, пропонували і воду, і сало, продукти різні») [41].

Інтерв'ю, яке дозволяє глибше розкрити різні аспекти воєнного конфлікту, також представлений у всіх медіа та у більшості репортажів. Присутній й окремий репортаж-інтерв'ю, але його кордони дещо розмиті іншими жанрами: аналітика, розслідування тощо. До жанру можна віднести відео репортаж Військового телебачення з К.Черногоренко про мобілізацію, оновлення даних військовозобов'язаних та призовників, а також про запуск електронного застосунку «Резерв+» Міноборони [57].

Цілий портретний репортаж-проект створено медіа «Українська правда». Він присвячений історії жінок-педагогів, які навчають дітей правилам мінної безпеки. Тут одразу поєднуються елементи аналітики, портретний репортаж, що розповідає історії сміливих вчителів, які самі пережили непростий період через війну, а також жанр «інтерв'ю», репортаж-спогади, фоторепортаж [65].

Репортаж-спогад: орієнтований на реконструкцію минулих подій через спогади учасників війни або учасників подій. Подібне історична реконструкція, наприклад, відбувається частково у репортажі «Ненависті до Росії більше, ніж страху», де в інтерв'ю учасники подій розповідають про окупацію, про подію, що з ними сталося, як вони пережили трагедію:

1. «Був тривалий вибух, все порозміталось», – пригадує Олег.

2. «На кухні стояла. Поставила для вінегрету варити картоплю, моркву. Не було світла, і вайбер не працював у спальні, а лише біля вікна», – каже Наталя [59].

Висновки до другого розділу

До підсумків підрозділу можна віднести наступні спостереження:

1. Джерела української воєнної журналістики пов'язані з національно-патріотичною пресою та діяльністю учасників українського визвольного руху.
2. Визначено критерії військових ЗМІ та факт, що існуюча на той час журналістика не підходила під жоден традиційний критерій військових ЗМІ, а саме: критерій видавця, критерій аудиторії, критерій змісту, критерій ідеологічний, критерій мови. Сьогодні ж всі ці критерії наявні.
3. Визначено, що новим рівнем функціонування військової журналістики в Україні стає період 2014 р., тобто початок війни з Росією.

Стосовно змін у сучасному представленні інформації ЗМІ:

1. Журналістські матеріали насамперед зосереджуються на висвітленні теми війни.
2. Відбувається змішування різних жанрів. Часте поєднання з інтерв'ю, аналітикою. Репортаж також втрачає межі класифікацій, пропонованих науковцями: сучасний репортаж може поєднувати у собі репортаж-спогад, репортаж-інтерв'ю, портретний репортаж, літературний, розслідування тощо.
3. Матеріали висвітлюються в популярних соціальних мережах, мають власні веб-сайти.
4. Мультимедійність матеріалів: застосування фото-, відео- та аудіо матеріалів.

5. Серед найбільш поширених жанрів журналістських матеріалів – репортаж.
6. Основною ідеологічною концепцією медіа є патріотизм, українська національна ідея.
7. Для створення репортажів використовується суто українська державна мова.
8. Використання прямих ефірів та подкастів для створення журналістських матеріалів.
9. Для оперативної та різнобічної зйомки використовують мобільні телефони, дрони, екшн-камери.
10. Засновником усіх військових медіа є держава, але рубрики про війну присутні у всіх відомих ЗМІ України.
11. Зручна навігація: новини мають свої рубрики (за жанрами, темами) хронологію, розташовуються за актуальністю, важливі новини виділені жирним шрифтом, а також присутній розділ матеріалів: відео матеріал, фоторепортаж тощо.
12. Цілодобова трансляція.
13. Постійне оновлення матеріалів.
14. Розподіл репортажу на частини.
15. Репортаж найчастіше фіксований, але часто використовується й прямий при висвітленні актуальних подій (найчастіше трагічних).

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЖАНРУ «ВОЄННИЙ РЕПОРТАЖ» В СУЧАСНИХ ЗМІ УКРАЇНИ

3.1. Виокремлення ключових аспектів

На початку зазначимо, що військова журналістика зазнала значних змін з часів свого зародження в Україні. На початку свого існування військові кореспонденти здебільшого покладалися на офіційні джерела інформації і мали обмежені можливості для незалежного висвітлення подій. Репортажі часто були піддані цензурі і використовувалися як засіб пропаганди. З розвитком технологій та медіа, військова журналістика трансформувалася, дозволяючи журналістам працювати безпосередньо з фронту, використовуючи сучасні засоби зв'язку і передачі даних. Сьогодні військові кореспонденти мають більше можливостей для незалежного збору інформації, оперативного висвітлення подій у реальному часі та представлення різноманітних перспектив, що робить сучасну військову журналістику більш динамічною, інформативною та об'єктивною.

По-перше, це сприяло розвитку окремого напрямку військової журналістики, який включає як приватні, так і державні медіа в Україні. Медіа урізноманітнили канали поширення інформації. Якщо раніше військові репортажі друкувалися лише у пресі, то сьогодні інформація висвітлюється на телебаченні, в соціальних мережах, на радіо, у подкастах, на власному сайті. Деякі медіа використовують всі канали одночасно (наприклад, військове медіа «АрміяInform»), інші розповсюджують інформацію лише в Мережі (наприклад, онлайн-медіа «Українська правда»).

Змінилася аудиторія, яка споживає інформацію. Раніше у військових медіа була вузькоспеціалізована аудиторія, для якої журналісти створювали матеріали. Сучасні медіа мають досить загальну аудиторію, хоча деякі з них розраховані на спеціальну. Наприклад, «Військове телебачення України» раніше було спрямовано суто на військових. Сьогодні, не дивлячись на те, що у контексті

телебачення переважає воєнна проблематика, ЗМІ охоплює широкий пласт населення, адже з його допомогою транслюється інформація про актуальні події, що є на часі.

У той же час журнал «Наука та оборона» є спеціалізованим виданням, призначеним для певної аудиторії. Наприклад, про це говорить стаття «Забезпечення якості професійної військової освіти: визначення понять і моніторинг поточного стану» (А.В. Слюсаренко, В.М. Телелим, А.М. Зельницький, О.А. Заболотний).

Якщо звернутися до критерії С.Кость, який дозволив виокремити професійні українські військові медіа (розглянуто раніше [14, с.8]), то можна зазначити, що більшість спеціалізованих військових медіа раніше не відповідали цим критеріям. Про це вже йшла мова в історії становлення воєнної журналістики. Сучасні військові медіа відповідають всім зазначеним науковцем категоріям:

- 1) військова аудиторія;
- 2) у медіа переважає військово-політична, військово-історична чи воєнна проблематика;
- 3) головною ідеологічною концептуальною засадою видання є українська національна ідея;
- 4) ЗМІ друкується українською мовою;
- 5) засновником є Міністерство оборони України.

Медіа звичайні, які створюють репортажі на різні теми, підходять лише під категорію створення репортажів українською мовою. Також можна додати, що сучасні медіа використовують ідею патріотизму, єдності держави та у репортажах про війну переважає воєнна проблематика.

Ключовим елементом трансформаційних змін є збільшення кількості журналістських матеріалів про війну та різні тематичні основи медіа сьогодення та перших військових медіа. Раніше було зазначено, що більшість медіа на початку публікувало більш загальні теми, концентрувалося на матеріалах з історії. Сучасні медіа висвітлюють більше різноманітних тем: вплив війни на життя

солдатів і цивільних, історії військових, сучасні технології, економічні наслідки війни, про гуманітарні питання, біженців, гуманітарну допомогу, історичний контекст, корупція під час війни та зрадники, міжнародне співробітництво тощо. Наприклад, в репортажі онлайн від телемарафону «Єдині новини» (за 26.07.2024 р.) [48] висвітлено міжнародні новини про Великобританію, США, Китай, підтримку України іншими країнами, про розвідку та постачання зброї. Але навіть у кожному репортажі про іншу країну, підіймається тема, пов'язана з Україною, її підтримкою. Так у репортажі «Франція готується до відкриття олімпіади» було поширено наступне: «Перш за все ми будемо охороняти українську команду, яка очевидно знаходиться під загрозою...» (міністр внутрішніх справ Франції). Також було згадано про участь українців у олімпіаді.

З'являються сучасні технології роботи. Наприклад, редактор телерадіостудії МО України «Бриз» свій воєнний репортаж відзняв на «GoPro», що раніше б було просто сенсацією [49]. Сьогодні ж це стає звичайним знімати сюжети на мобільний телефон або екшн-камеру, користуватися дронами для демонстрації відео кадрів з висоти пташиного польоту.

Мультимедійність є важливим аспектом трансформацій. Завдяки використанню сучасних технологій, мережі, медійники урізноманітнили свій інструментарій. Для яскравих та доступних розумінню репортажів журналісти створюють фотографії, відео, графіку. Розміщують Qr-коди для зборів грошей на підтримку військових, використовують соціальні мережі для журналістських розслідувань. Наприклад, медіа «Військове телебачення України» для яскравого зображення спогадів військового використало графічне відео з відповідним звуковим супроводженням (рис.3.1.) [27].

Досить часто журналісти при створенні репортажів використовують соціальні мережі. Створюючи репортаж-розслідування «12 інструкторів окупанта: хто тренує мобілізованих росіян», медіа «Суспільне» користувалося скріншотами зі сторінки російських соцмереж противника (рис.3.2.) [30].

Рис.3.1. Використання графіки у створенні журналістських матеріалів [27]

Рис.3.2. Використання соціальних мереж у створенні журналістських матеріалів [30]

По-справжньому мультимедійний матеріал представлений журналісткою Г.Калаур у медіа «Суспільне Новини». Журналістське розслідування включає текст статті, фотографії з місця події (побита журналістка, її госпіталізація), відео, скріншоти з соціальної мережі «Інстаграм» і навіть скріншот з камери спостереження [31].

Рис.3.3. Використання камер спостереження у створенні журналістських матеріалів [31]

Воєнні журналісти для поширення доступної інформації створюють фоторепортажі, інтерактивні сторінки, користуються різними картами, які детально роз'яснюють аудиторії ситуацію, подію, яка відбувається. Наприклад, рис. 3.4. демонструє місце розміщення внутрішньо переміщених дітей. Такі додаткові сучасні засоби допомагають зробити матеріали більш динамічними, достовірними та документальними.

Рис. 3.4. Використання графіки у створенні журналістських матеріалів [66]

З огляду на події сьогоднішнього дня до ключових аспектів сучасної воєнної журналістики додаємо повну підтримку журналістів України, використання сучасних інструментів для цього. Наприклад, створюючи телемарафон, медійники весь час пропонували аудиторії підтримати військових донатом. Для цього протягом марафону на екрані був розташований Qr-код (рис.3.5.).

Новини за 26 липня 2024 року | Новини України

Рис. 3.5. Телемарафон «Єдині новини» за 26 липня 2024 р. [48]

Взагалі сучасна журналістика є більш синтетичною. Класичний репортаж втрачає свою актуальність. Він починає об'єднувати риси художнього репортажу, портретного, інтерв'ю та інших. Кожен сюжет включає багато інтерв'ю. Наприклад, у сюжеті репортажу про реабілітаційний центр Єдиного Марафону зафіксовано 4 інтерв'ю – з лікарем, директором центру, з батьками (ефір від 26.07.2024) [48].

Як раніше зауважив С.Кость, українська журналістика до сучасної війни залишалася під впливом. З 2014 року медіа намагаються повністю перейти на україномовний, більш патріотичний контент. З'являються нові ідеї, репортажі наповнюються іншим змістом, змінюється подача матеріалу. Для порівняння в 2013 році газета «Народна армія» (архів 2013) продовжує спільні дії з ворогом, друкуючи слогани підтримки Росії та партнерства (і це військове медіа). Крім того, більшість медіа продовжують друкувати матеріали російською мовою.

Засоби масової інформації та комунікації, що функціонують сьогодні більш вільні у створенні своїх матеріалів, адже вони вже мають не лише статус

державного медіа, а й приватного, діють відповідно законам, не підпорядковуються проросійським ідеям. Саме сьогодні сучасні медіа більше відповідають критерію політико-ідеологічному, вважаючи головною ідеологічною концептуальною засадою українську національну ідею, ідею української державності.

До ключових аспектів відносимо й відповідні трансформації у праці журналіста, який стає універсальним працівником медіа. Журналісту під час війни доводиться не тільки писати статті, але й працювати фотографом, оператором, монтажером та, коли є можливість, записувати аудіосинхрони. З роками змінилася і підготовка журналістів, які створюють матеріали про війну. Враховуючи актуальність та зростаючий попит на військових журналістів, інші навчальні заклади також впроваджують курси, вибіркові ознайомчі заняття та навчальні дисципліни для підготовки таких фахівців.

Аналіз зміни, що відбуваються в медіа під час війни, проводили й інші дослідники. Додаємо до матеріалів результати соціологічного дослідження, де реципієнти (студентів різних навчальних закладів України віком від 16 до 35 років) відповіли на питання стосовно трансформацій, ролі, зміни в роботі журналіста. За результатами дослідження на питання «Який головний елемент Ви можете виділити у роботі українського журналіста на сьогодні?» більшість обрало вміння нести велику відповідальність за поширювану інформацію (38,2 %). 20,6 % студентів головним елементом роботи сучасного журналіста обрало вміння бути «універсальним» (рис.3.6.).

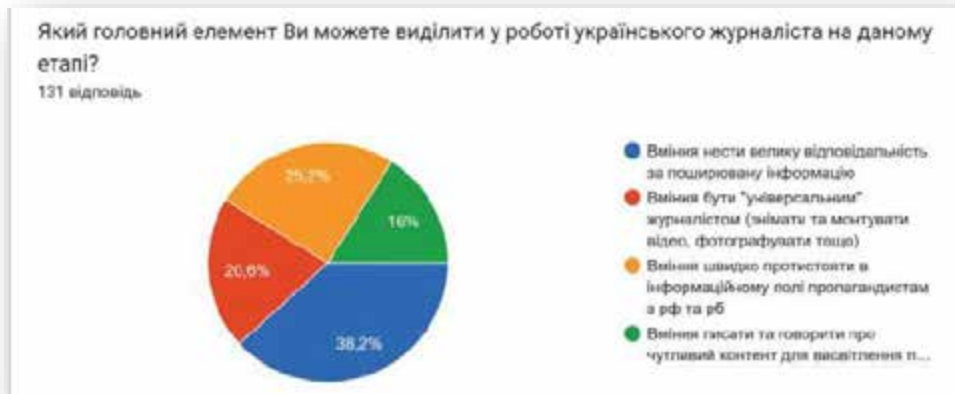

Рис.3.6. Соціологічне дослідження «Який головний елемент Ви можете виділити у роботі українського журналіста на сьогодні?»

Серед інших результатів соціологічного дослідження відповідь на питання щодо змін в риторичі медіа, де найбільше відповідей стосувалось зміни тем в сторону війни, і це зрозуміло, адже війна є найактуальнішою темою сьогодення. Також до основних характеристик сучасного стану журналістики опитувані віднесли збільшення воєнних кореспондентів і ефект присутності через мультимедійність (швидкий доступ до новин, фото- та відеоматеріалів, знятих з передової) [43].

Отже, ще одна риса сучасної журналістики «ефект присутності». Найвищий рівень ефекту присутності досягається, коли військовий журналіст працює в жанрі репортажу. Особливо, якщо репортаж ведеться у прямому ефірі. Так, наприклад, працюють медійники телемарафону «Єдині новини».

Як було сказано раніше, війна трансформує журналістську діяльність. З 2014 року воєнна журналістика стикається з безліччю викликів і вимагає від журналістів не тільки професійних навичок, але й відваги та оперативності, особливої етичної чутливості. Згідно з ним сучасний журналіст повинен не лише якісно, оперативно працювати, але й дотримуватися певних правил, законів. Так впроваджені певні обмеження і на роботу журналістів. Вони стосуються про заборону поширення інформації про розміщення сил та засобів оборони України.

У Наказі Головнокомандувача ЗСУ «Про організацію взаємодії між Збройними силами України, іншими складовими сил оборони та представниками засобів масової інформації на час дії правового режиму воєнного стану» міститься перелік інформації, яку обмежують оприлюднювати. Вона складається з даних які стосуються військових частин та об'єктів, озброєння та військової техніки, бойових операцій, які плануються, інформації, яка має на меті пропаганду чи виправдання дій Російської Федерації [54].

Ключовим аспектом змін є поява різних допоміжних рекомендацій по висвітленню інформації про війну, етичних кодексів, посібників. В Україні діють різноманітні спеціалізовані установи, що стежать за дотриманням етичних стандартів (Комісія з журналістської етики, яка діє згідно з Кодексом етики українського журналіста).

Таким чином, до ключових аспектів змін відносимо:

- 1) журналістика включає як приватні, так і державні медіа в Україні;
- 2) медіа урізноманітнили канали поширення інформації;
- 3) трансформації у праці журналіста, який стає універсальним працівником медіа;
- 4) зміна аудиторії з вузькоспеціалізованої на загальну;
- 5) сучасні військові медіа відповідають всім зазначеним науковцем категоріям за класифікацією С.Кость (на противагу першим військовим медіа);
- 6) різноманіття тем;
- 7) збільшення кількості журналістських матеріалів про війну;
- 8) мультимедійність, сучасні технології;
- 9) ефект присутності через прями ефіри;
- 10) синтетичність жанру;
- 11) незалежність;
- 12) поява різних допоміжних рекомендацій по висвітленню інформації про війну, етичних кодексів, посібників.

3.2. Трансформація виразних засобів жанру «воєнний репортаж»

В умовах сучасної війни українська журналістика змінюється й через зміну риторики засобів масової комунікації, зростання кількості візуального контенту, ефект присутності тощо. Репортаж відображає події та явища через окремі виразні деталі і цікаві акценти.

Наприклад, сучасний репортаж постійно змінюється з розвитком мультимедійності, стаючи надзвичайно різноманітним – від вставок емоційних фотокадрів до яскравих текстів.

Мова, яку пропонують сучасні ЗМІ, часто відрізняються особливою емоційністю. Звернемося до опитування риторику сучасних медіа, де більшість (приблизно 62% – рис. 3.7.) реципієнтів відповіли, що в риториці медіа відбувалися певні зміни, а саме про більш розкуту мову журналістів та консолідацію українських медіа проти Росії [43].

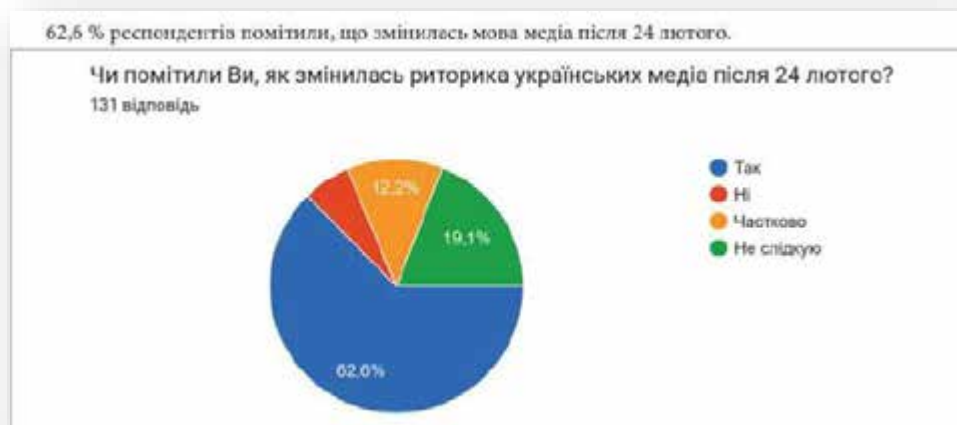

Рис.3.7. Зміна риторики українських медіа

Дуже часто використовуються медійниками літературні слова, гучні епітети, які яскраво змальовують біль від втрати або злість на ворога, емоції від пережитого, надають певну оцінку. Про це також говорить репортаж «Ненависті

до Росії більше, ніж страху», де зустрічаються наступні вирази: «в момент втратили все», «об'єднані болем», «гірко зітхає жінка», «у шоковому стані», «їдкий запах», «свіжі трупи», «пункт незламності» тощо.

Риторичні питання, вигуки, окличні речення – ще один виразний прийом новітніх журналістських матеріалів: «Є хто живий?», «Є! Там хтось є! Жінка!». Такі речення додають більшої емоційності, впливають ще більше на формування громадської думки.

До виразних слів додамо часте використання дієслів, які є важливою складовою кожного репортажу про війну: «почути», «скоординувати», «розшукувати», «рятувати», «говорити», «видавати звуки», «кликати» [59]. Серед виразних засобів додамо використання емоційних кадрів, деталей. Наприклад, медіа «Українська правда» для виклику емоцій додає дуже емоційні фотографії, що супроводжують репортаж про наслідки ракетного обстрілу Дніпра (рис.3.8.) [59].

Українська правда

Рис. 3.8. Використання емоційних кадрів

Метафори, як військовий сленг, яскраво доповнюють журналістські матеріали. Наприклад, слово «пташки», «залишатися без очей у небі» використано для об означення дронів або безпілотних літальних апаратів (Новини від 26 липня 2024 року), а слово «кажани» можуть означати спеціальні підрозділи та БПЛА, яких скеровують проти ворожої техніки («Найсмачніша ціль – танк Т-72»). Репортаж «Наздогнав одного в голову – шолом летів 50 метрів»: як ЗСУ з «Чаклунів» – це і слово військового сленгу «чаклуни», і вираз «росіяни ховаються в норах», а також «встигли долетіти до них на останніх парах батареї» [44].

Зауважимо, що різні медіа сьогодення при інформуванні своєї аудиторії про війну часто використовують військову термінологію, різні аббревіатури. Наприклад, у репортажі Телемарафону «Єдині новини» від 26.07.2024 р. було вживано наступне: «аеророзвідники», «звукова розвідка» [48].

Журналісти спеціалізованого журналу «Наука та оборона» також використовують військові терміни. Наприклад, зустрічаються наступні: «нейронні мережі», «кластеризація», «штучний інтелект» (С.В. Свешніков, В.П. Бочарніков «Використання методів штучного інтелекту для розв'язання наукових задач у сфері оборони», Випуск № 4, 2023 р.) [60].

Слід зазначити, що професійна військова термінологія використовуються медійниками у різні часи. Також часто використовують журналісти різні аббревіатури: ЗСУ, ДСНС, ракета Х-22, ППО («Ненависті до Росії більше, ніж страху») [59].

Репортаж «Найсмачніша ціль – танк Т-72» продемонстрував також різну військову термінологію та аббревіатури: «тепловізійна камера», «танки», «БМП», «ствольної артилерії», «машин особового складу», «бомбардування», «БПЛА» [45].

Статистичні дані та цифри – є досить частим виразником репортажів, адже складно деталізувати у репортажі інформацію без цифр. У той же час важливо, щоб їх було не так багато [59] :

1) «Загалом, станом на 15 січня, українські рятувальники змогли врятувати 39 осіб, з яких 6 – діти».

2) «14 січня Росія випустила 5 таких ракет по території України».

3) «Маса її бойової частини – близько 950 кілограмів, максимальна дальність – до 600 кілометрів».

При висвітленні інформації журналісти час від часу використовують негативну лексику, сленг, певні слова та мовні конструкції, які не просто оцінюють, а й принижують російську сторону: «московити», «ворог» (Новини марафону «Єдині новини» за 26 липня 2024 року) [48].

Репортаж про тренінг операторів БПЛА 72 ОМБ вже у самій назві містить негативну лексику, спрямовану на противника: «Чотирьом кацапам голови повідривало» [69].

Фоторепортаж медіа «АрміяInform» «Рекордний бій мінометного розрахунку» поєднує окличне речення та негативну лексику за допомогою фотографій. Рис. 3.9. демонструє напис на знарядді негативного характеру: «Сподіваюсь, здохните швидко, ми допоможемо!» [58].

Рис.3.9. Фоторепортаж медіа «АрміяInform»

Також до цього віднесемо написання назви країни-противника з малої літери: «рф», «росія» тощо. Дослівно: «Президент Володимир Зеленський заявив, що росія не може не знати, куди летять її ракети, і повинна сповна відповісти за всі свої злочини: проти людей, проти дітей, проти людяності загалом» [46].

З негативного можна зазначити й використання ненормативної лексики, які також присутні в репортажах. Саме це демонструє репортаж «Наздогнав одного в голову – шолом летів 50 метрів» від медіа «АрміяInform»: «Ми не даємо спокою під*рам, кошмаримо» [44].

З однієї сторони, таким чином журналісти не дотримуються принципів журналістської етики, адже оцінка та використання принизливих слів є порушенням нейтральної позиції. Водночас, українські журналісти, на мою думку, не можуть займати іншу сторону конфлікту. Крім того, такі емоційно забарвлені висловлювання слугують інструментом консолідації проти ворога.

У продовженні цієї теми зазначимо, що українські медійники у репортажах слова та вирази, які увиразнюють журналістський матеріал своїм патріотичним контентом, об'єднує народ проти ворога. Таким є репортаж «Чотирьом кацапам голови повідривало»: «У когось із армійців вже є бойовий досвід, а хтось – щойно із навчального центру. Та всіх їх об'єднує прагнення до перемоги, впертість і якість нелегкої роботи у війську та... мрії, які мають справдитися після завершення війни» [69].

У медіа ідеї консолідації проявляються через негативну оцінку дій ворога, через демонстрацію військової могутності й технічний рівень озброєння та відповідні фотографії, які увиразнюють репортаж. Наприклад, репортаж «Рекордний бій мінометного розрахунку» від «АрміяInform»: «Мінометники кажуть, що у всіх мотивація одна і єдина – збереження нашої нації, рідної України» [58].

Виразності репортажу додають певні деталі, зображені у текстовому форматі, на фотографіях та у відеокдрах. Наприклад, у відеорепортажі медіа

«Суспільне Новини» наприкінці матеріалу продемонстрований патріотичний кадр з прапором України (рис.3.10.) [74].

Рис. 3.10. Відеорепортаж медіа «Суспільне Новини»

ЗМІ сучасні використовують особливу мову виразності. Вона відрізняється тим, що вже не є настільки сухою та інформативною, використовує різні виразні акценти, об'єднує у собі слова та мовні конструкції літературні, є більш відкритою, вільною. Вона порушує деякі кордони етики журналіста, але допомагає відчутти себе частиною держави, надає підтримку, консолідує, виховує певні моральні цінності громадян, сприяє єдності в цей важкий час і формують громадську думку. З іншої сторони вона дозволяє собі оцінювати, іноді надмірно використовує свою «виразність», додаючи яскраві деталі там, де вони не потрібні.

3.3. Перспективні шляхи новацій при підготовці «воєнний репортаж» в Україні

В умовах сучасних воєнних дій створення якісних воєнних репортажів набуває особливого значення, адже інформаційна складова війни відіграє не менш

важливу роль, ніж безпосередньо військові дії. Мною було визначено деякі перспективні шляхи новацій у підготовці воєнних репортажів. Це було зроблено на основі теорії та попередніх досліджень, аналізу сучасних воєнних репортажів:

1. Багатошаровість контенту. Більш привабливою та різноманітною журналістику можуть зробити сучасний інструментарій: поєднання відео, фотографій та тексту, інфографіка, інтерактивність тощо. Як було визначено раніше, багато воєнних репортажів є мультимедійними, але це далеко не більшість. Деякі все ж при створенні матеріалу додають лише фотографію. На мою думку, матеріал повинен бути насичений та різноманітний, динамічний та виразний. Саме мультимедійність та інтерактивність репортажів впливає на глядача (читача) інформації.

2. Сучасні технології. Важливим у розвитку воєнної журналістики буде запровадження віртуальної та доповненої реальності (VR та AR). Така імерсивна журналістика дозволить створювати більш яскраві, інтерактивні репортажі, які зможуть більше заглибити аудиторію у подію, яка відбувається, допоможуть найбільше відчувати атмосферу війни, підвищити емоційний вплив матеріалу. Штучний інтелект може автоматизувати обробку даних, допомагаючи журналістам швидше знаходити релевантну інформацію. AI-технології можуть також використовуватися для аналізу текстів, відео та аудіо матеріалів, ідентифікації осіб та об'єктів, що підвищує якість та точність репортажів.

До сучасних технологій додамо важливість використання дронів та супутникових технологій. Дрони вже сьогодні дозволяють отримувати потрібні кадри з місця подій. Супутникові знімки також можуть надавати актуальну інформацію про зміни на фронті, що особливо важливо для аналізу ситуації та її подальшого висвітлення. Але такими можливостями не забезпечені всі ЗМІ країни.

Важливим, на нашу думку, є також забезпечення місцевих та регіональних ЗМІ необхідним сучасним обладнанням для роботи, важливими спеціалістами та

програмами, курсами і посібниками. Медіа, які знаходяться у селах та маленьких містах, повинні бути медіаобізнаними, щоб створювати якісні репортажі.

4. Використання соціальних мереж та різноманіття цифрових платформ. Сьогодні надважливим джерелом інформації постають соціальні мережі. Журналісти можуть використовувати різні популярні платформи (Фейсбук, Інстаграм, Ютуб, Телеграм), щоб оперативно отримувати свідчення очевидців, домовлятися про зустріч, спілкуватися з колегами та зі своєю аудиторією, поширювати свої матеріали. Особливо важливим аспектом, на мою думку, є спілкування зі своєю аудиторією. У аналізі ЗМІ України було визначено, що більшість медіа не надає належної уваги підтримці соцмереж, спілкуванню з підписниками. Найчастіше все зводиться до інформування аудиторії за допомогою перепосту репортажу з головного сайту. Через це кількість реакцій під постом залишає бажати кращого. Таким чином, важливо сучасному журналісту відчувати потреби аудиторії, бачити її реакції та слідкувати за тенденціями сьогодення.

5. Більше використання подкастингу і прямих ефірів. У одному з підрозділів про сучасні засоби було наведено приклад використання подкастингу та прямих ефірів. Мабуть, це ті важливі елементи репортажу, який оперативно та різноканально, загальнодоступно доносить інформацію до народу. Але треба зазначити й те, що цими засобами користуються, але не всі медійники та не так активно. Наприклад, було з'ясовано, що загальноукраїнський державний телеканал «Армія TV» має всього 1 подкаст на своєму каналі і Ютуб.

5. Виразність тексту. Репортаж «Автоматники та балаклави: як проходив рейд ТЦК на Закарпатті», про який вже говорилося раніше, висвітлює інформацію за допомогою відео, фотографії та тексту. Але слід акцентувати увагу на тому, що текст надається у короткій формі, він несе суто офіційну інформацію, як супровід до відео. Тому додамо, що для виразності тексту, він повинен передавати смисли, бути яскравим у своїх виразах, більш художнім і навіть інколи метафоричним. Сьогодні метафори та яскраві епітети досить часто використовуються, але не

повсюдно. Часто у текстах використовують цифри, статистичні дані, що з одного боку надають важливу інформацію, а з іншого – цифри тяжко сприймаються людьми, тому, на нашу думку, їх повинно бути не багато і найважливіші.

6. Прикріплена журналістика. К.Степан стверджував, що воєнний дискурс українських ЗМІ може змінитися на краще у зв'язку з появою прикріпленої журналістики («embedded Journalism»). Це означає, що кореспонденти ЗМІ найкраще будуть висвітлюють інформацію, якщо журналіст буде прикрівлений до певної військової частини, що значно збагатить і розширить воєнний дискурс українських ЗМІ [51, с.299].

7. Психологічна та фізична, професійна підготовка журналістів. Воєнні репортажі пов'язані з великим психологічним тиском. Тому важливою новацією, перш за все, є психологічна підготовка журналістів до роботи в умовах війни. Це може включати тренінги зі стрес-менеджменту, надання психологічної підтримки та створення безпечних умов праці. Для підготовки журналістів потрібно збільшити кількість університетів та розробити спеціальні курси перепідготовки з врахуванням сучасних умов війни. Журналісти також повинні знати правила цифрової безпеки: вміти захищати себе та свої джерела інформації та вживати відповідних заходів в небезпечних умовах роботи.

Важливим під час війни є дотримання стандартів журналістської етики. Військові конфлікти мають специфічний характер, тому важливо враховувати етичні особливості спілкування з військовими, людьми, які постраждали. Журналісти повинні бути обізнані з професійною етикою, законами, щоб не допустити помилок та недорозумінь у своїх матеріалах.

Важливо зазначити, що українські репортажі часто сповнені негативними висловлюваннями, приниженнями, не дотримуючись професійних стандартів. Тут, на мою думку, важливим є етична позиція журналіста та використання журналістики як інструменту досягнення не лише справедливості, але й миру. Як говорить Н. Голованова «українська журналістика повинна бути лише

інструментом війни за ради перемоги за українську державність і справедливий міжнародний світопорядок» [18].

9. Різноманітність тем та спрямованість на широкий загал. Як було зазначено раніше, перші матеріали, які виходили в спеціальних медіа, присвячувалися частіше загальним темам, а також висвітленню теми підготовки військ, міжнародного співробітництва, питань військової історії. Сьогодні більшість матеріалів присвячено актуальним подіям війни. Крім того, як показує дослідження, люди почали звикати аудиторії до «потенційно неприйняттого контенту». Пропонуємо урізноманітнити контент, додаючи журналістські матеріали різної тематики, у тому числі позитивні та міжнародні. Тема повинна бути суспільно-значущою, зачепати важливі для багатьох питання. Спрямованість на широку аудиторію можна також досягти за рахунок висвітлення новин про різні країни та на різних мовах (наприклад, «BBC» публікує матеріали 40 мовами).

Важливим є додавання патріотичного контенту. Наприклад, історії військових і волонтерів, репортажі про культуру України навіть в умовах війни, підприємницький та інформаційний фронт тощо. Такі репортажі вирізняються показом військової сили та високим рівнем озброєнь, всебічною підтримкою та міжнародним визнанням. Таким чином, репортаж об'єднує український народ. У той же час, С.Кость зазначив, що «навіть в умовах війни журналістика не повинна ставати елементом адміністративної вертикалі, вона не повинна втрачати самостійності й ініціативності, бути синонімом пропаганди і маніпуляцій. Завдання журналістики полягає в тому, щоб інтереси держави, суспільства і журналістики як специфічного соціального інституту збігалися». Це означає, що висвітлення репортажу з елементами патріотичного контенту повинно бути без надмірної романтизації і є тією правдою про її жахіття, яка надихає, а не деморалізує [38, с. 286-287].

10. Аналізуючи інфопростір відомих медіа, слід виділити їх специфічні особливості, які б допомогли покращити журналістські репортажі України.

Наприклад, особливістю американського медіа «CNN» є цілодобове мовлення новин у прямому ефірі. Всесвітню популярність медіа отримало завдяки висвітленню війни в багатьох країнах. Наприклад, висвітлення подій в Іраку, терактів, військових дій в Перській затоці. Саме «CNN» першими використали у репортажі тривимірну голограму [75].

Аналітичність та журналістські розслідування є важливими у висвітленні новин. Сучасний журналіст повинен впроваджувати сучасні методи пошуку та аналізу інформації, використовувати сучасні комп'ютерні технології, працювати з веб-ресурсами, вміти використовувати у роботі соціальні мережі та інше. Так, німецький журнал новин «Der Spiegel» [76] відомий своїми журналістськими розслідуваннями та аналітичними дослідженнями, які викликають більшу довіру аудиторії. Він зіграв ключову роль у розкритті багатьох політичних конфліктів. На мою думку, додання більше аналітики і жанру розслідування в українські репортажі, зробило б їх ще більш яскравими.

Підсумовуючи попередні дослідження відомих науковців, можна сказати, що якісний та впливовий репортаж повинен бути синтетичним, створювати ефект присутності за допомогою динамічності, мультимедійності та прямих ефірів, нести емоційне навантаження, увиразнюючи текст різними художніми прийомами, але не втрачати свою інформативність, документальність і достовірність. Інновації у підготовці воєнних репортажів сприяють створенню більш якісного та достовірного контенту, забезпечуючи глядачам можливість краще розуміти та аналізувати ситуацію. Впровадження новітніх технологій, аналітичних інструментів та психологічної підтримки журналістів є ключовими шляхами розвитку цієї важливої сфери журналістики.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі роботи вдалося виокремити ключові аспекти та з'ясувати принципи трансформацій виразних засобів жанру «воєнний репортаж», на основі чого запропоновано рекомендації і можливі перспективні шляхи новацій при підготовці «воєнний репортаж» в Україні.

До ключових аспектів змін віднесено: журналістика включає як приватні, так і державні медіа в Україні; медіа урізноманітнили канали поширення інформації; трансформації у праці журналіста, який стає універсальним працівником медіа; зміна аудиторії з вузькоспеціалізованої на загальну; сучасні військові медіа відповідають всім зазначеним науковцем категоріям за класифікацією С.Кость (на противагу першим військовим медіа); різноманіття тем; збільшення кількості журналістських матеріалів про війну; мультимедійність, сучасні технології; ефект присутності через прямі ефіри; синтетичність жанру; незалежність; поява різних допоміжних рекомендацій по висвітленню інформації про війну, етичних кодексів, посібників.

З'ясовано, що сучасна українська журналістика змінилася та вирізняється зростанням кількості візуального контенту, увиразнює журналістський матеріал своїм патріотичним контентом, відображає події та явища через окремі виразні деталі і цікаві акценти: емоційні фото-, та відеокадри, емоційна лексика (метафори, гучні епітети, порівняння, окличні речення, риторичні питання), патріотична та розкута риторика, військова лексика.

Вона відрізняється тим, що вже не є настільки сухою та інформативною, використовує різні виразні акценти, об'єднує у собі слова та мовні конструкції літературні, є більш відкритою, вільною. Вона порушує деякі кордони етики журналіста, але допомагає відчутти себе частиною держави, надає підтримку, консолідує, виховує певні моральні цінності громадян, сприяє єдності в цей важкий час і формують громадську думку. З іншої сторони вона дозволяє собі

оцінювати, іноді надмірно використовує свою «виразність», додаючи яскраві деталі там, де вони не потрібні.

У третьому розділі було визначено, що якісний та впливовий репортаж повинен бути синтетичним, створювати ефект присутності за допомогою динамічності, мультимедійності та прямих ефірів, нести емоційне навантаження, увиразнюючи текст різними художніми прийомами, але не втрачати свою інформативність, документальність і достовірність.

Запропоновано можливі перспективні шляхи новацій при підготовці «воєнний репортаж» в Україні: багатошаровість контенту, запровадження сучасних технологій (VR та AR, дронів та супутникових технологій), активна робота з соціальними мережами, виразність тексту за допомогою мовного інструментарію, різна тематика та спрямованість на широкий загал, більше використання подкастингу та прямих ефірів, професійна підготовка журналістів, аналітичність, журналістські розслідування, цілодобове мовлення, поширення прикріпленої журналістики.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі було досліджено жанрову типологію воєнного репортажу: діахронно-синхронний вимір. Дослідження жанрової типології воєнного репортажу в діахронно-синхронному вимірі дозволило виявити ключові риси та еволюційні зміни цього жанру журналістики.

Протягом роботи було з'ясовано особливості жанру «воєнний репортаж»: небезпека та ризики, інформаційність, оперативність, регулярність та достовірність, фактологічність, наявність інтерв'ю, художність і візуальність (М.Галлер, Н.Букіна), дотримання етичних стандартів журналістики (об'єктивність, моральність тощо) (І.Земляна), воєнний репортаж часто поєднує у собі фотографії, аналітичні матеріали, велика кількість тематичних розділів, домінування діалогів, пряме мовлення героїв без редакції, використання специфічних термінологічних слів та емоційних слів, дієслів і дієслівних форм (Л.Шутяк, А.Лісневська, Т.Коженівська, О.Бикова).

Визначено різні класифікації воєнного репортажу. Кожен з цих типів воєнних репортажів має свої унікальні можливості та підходи до висвітлення подій. Інформаційний репортаж забезпечує швидке інформування, аналітичний-проблемний та спецрепортаж допомагає зосередитися на певній проблемі більш детально, репортаж-розслідування – розкрити воєнний злочин, репортаж-портрет персоналізує війну, репортаж-спогад зберігає пам'ять про минуле, літературний репортаж додає художню цінність, а репортаж-спогад дозволяє глибше зануритися в історичний контекст через особисті спогади, репортаж-інтерв'ю дозволяє глибше розкрити різні аспекти воєнного конфлікту через особисті історії.

Визначено основні історичні особливості воєнної журналістики в Україні: джерела української воєнної журналістики пов'язані з національно-патріотичною пресою та діяльністю учасників українського визвольного руху; визначено, що існуюча на той час журналістика не підходила під жоден традиційний критерій

військових ЗМІ; що новим рівнем функціонування військової журналістики в Україні стає період 2014 р., тобто початок війни з Росією.

З'ясовано особливості сучасної воєнної журналістики України, її новації: журналістські матеріали насамперед зосереджуються на висвітленні теми війни; змішування різних жанрів; матеріали висвітлюються в популярних соціальних мережах, мають власні веб-сайти; мультимедійність матеріалів; серед найбільш поширених жанрів журналістських матеріалів – репортаж; основною ідеологічною концепцією медіа є патріотизм, українська національна ідея; для створення репортажів використовується суто українська державна мова; використання прямих ефірів та подкастів для створення журналістських матеріалів; для оперативної та різнобічної зйомки використовують мобільні телефони, дрони, екшн-камери; зручна навігація; репортаж найчастіше фіксований, але часто використовується й прямий при висвітленні актуальних подій (найчастіше трагічних).

З'ясовано принципи трансформацій виразних засобів жанру «воєнний репортаж»: сучасна українська журналістика змінилася та вирізняється зростанням кількості візуального контенту, увиразнює журналістський матеріал своїм патріотичним контентом, відображає події та явища через окремі виразні деталі і цікаві акценти: емоційні фото-, та відеокадри, емоційна лексика (метафори, гучні епітети, порівняння, окличні речення, риторичні питання), патріотична та розкута риторика, військова лексика.

Запропоновано можливі перспективні шляхи новацій при підготовці «воєнний репортаж» в Україні: багатошаровість контенту, запровадження сучасних технологій (VR та AR, дронів та супутникових технологій), активна робота з соціальними мережами, виразність тексту за допомогою мовного інструментарію, різна тематика та спрямованість на широкий загал, більше використання подкастингу та прямих ефірів, професійна підготовка журналістів, аналітичність, журналістські розслідування, цілодобове мовлення, поширення прикріпленої журналістики.

Таким чином, аналіз українського воєнного репортажу показав, що воєнний репортаж є складним синтетичним жанром, який адаптується до технічних змін, зберігаючи при цьому свою основну функцію – об'єктивно і детально інформувати громадськість про події у зонах конфліктів. Діахронний аналіз виявив, що з часом воєнний репортаж зазнав значних змін у стилістиці, форматі та технічних засобах, що використовуються для збору та передачі інформації. Починаючи від сухих термінологічних інформаційних текстових описів та звичайних фотографій, які були основними засобами передачі інформації у минулому, сучасні воєнні репортажі активно використовують відео, онлайн-трансляції та соціальні мережі. Синхронний вимір показав різноманітність сучасних воєнних репортажів, які можуть поєднувати аналітику, інтерв'ю, розслідування, фоторепортаж тощо. Такі сучасні репортажі виконують важливу роль у формуванні громадської думки. Дослідження підтвердило, що воєнний репортаж залишається актуальним і важливим жанром журналістики, який постійно розвивається і адаптується до нових викликів та технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Автоматники та балаклави: як проходив рейд ТЦК на Закарпатті (Відео) // «Військовий кур'єр України» URL: <https://mil.co.ua/na-zakarpatti/> (дата звернення: 26.07.2024)
2. Армія ТВ третя штурмова // Армія FM URL: <https://www.youtube.com/watch?v=NqGqXmolxFI> (дата звернення: 22.07.2024)
3. АрміяInform URL: <https://armyinform.com.ua/category/reportazh/> (дата звернення: 03.07.2024)
4. Баркар Д. Новини під час війни. аналіз професійних стандартів провідних онлайн-медіа в червні 2024 року URL: <https://imi.org.ua/monitorings/novyny-pid-chas-vijny-analiz-profesijnyh-standartiv-providnyh-onlajn-media-v-chervni-2024-roku-i62192> (дата звернення: 05.07.2024)
5. Бикова О. Жанрово-стильова специфіка репортажів на військову тематику (за матеріалами збірки «Veni. Vidi. Scripsi. Війна. Життя de facto») Український інформаційний простір URL: https://www.researchgate.net/publication/329994384_Zanrovo-stilova_specifika_reportaziv_na_vijskovu_tematiku_za_materialami_zbirki_Veni_Vidi_Scripsi_Vijna_Zitta_de_facto
6. Бикова О. М. Проблемний репортаж: специфіка жанру // Вісн. Харків. нац. ун-ту. – №874. – Серія : Соціальні комунікації. – Вип. 1. – 2009. – С. 37-39.
7. Бої у Кринках, створення полку та рекрутинг у Європі – Роберт «Мадяр» Бровді // «Армія ТВ» URL: <https://www.youtube.com/watch?v=rUN2MNH EA4c&list=PL57tjKWaBro2A9BedUsfPZa93D27VNSOq> (дата звернення: 21.07.2024)
8. Будерацький Є. Тут колись німецький танк впав! Як виглядає найдовший дерев'яний міст України у Каплинцях // Українська правда <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/06/25/7408356/> (дата звернення:

22.07.2024)

9. Букіна Н.В. Военний репортаж у сучасних медіа // Наукові записки Інституту журналістики : науковий журнал / голов. ред. Володимир Різун. – Київ: Навчально-науковий інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – 2022. – Т. 2 (81). – С. 123 -135

10. 23 бригада Ясні очі разом з 26 артбригадою знищують ворожу гармату // Армія FM URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mwmhggPIRWM> (дата звернення: 22.07.2024)

11. Василенко М. К. Динаміка розвитку інформаційних та аналітичних жанрів в українській пресі: монографія / М. К. Василенко. – К., 2006. – 368 с.

12. Вектори змін у підготовці військових журналістів 1990-х та 2020-го // Армія Інформ. – 04.08.2020 URL: <https://armyinform.com.ua/2020/08/04/vektory-zmin-u-pidgotovczi-vijskovyih-zhurnalistiv-1990-h-ta-2020-go/> (дата звернення: 21.07.2024)

13. Висвітлення смертей у медіа. як про це коректно писати? // ІМІ URL: <https://imi.org.ua/advice/vysvitlennya-smertej-u-media-yak-pro-tse-korektno-pysaty-i62299> (дата звернення: 05.07.2024)

14. Військова журналістика. український аспект: становлення української військової журналістики; місце військової журналістики у медіапросторі в період воєнного стану; правові підстави діяльності військових журналістів під час воєнних дій / Укл.: Копотун І. М., Коропатнік І. М., Микитюк М. А., Павлюк О. О., Пасіка С. П., Петков С. В. – Київ. ВД «Професіонал», 2023. – 676 с.

15. Власний кореспондент // Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – Київ : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 1 : А – Л. – С. 197.

16. Газета Народна Армія (2014-2018): Центральний друкований орган Міністерства оборони України // Інтернет Архів URL: https://archive.org/details/Narodna_Armiya/Narodna_Armiya_5338-%2813-01-2015%29/ (дата звернення: 21.07.2024)

17. Галлер, М. Репортаж. (2011). (За загал. ред. В. Ф. Іванова). Київ :

Академія Української преси, Центр Вільної Преси

18. Голованова Н. Анн Нива: «Журналіст – не сторонник» // Детектор Медіа. URL: <https://detector.media/withoutsection/article/101670/2014-12-17-ann-nuva-zhurnalyst-ne-storonnyk/> 17.12. 2014 (дата звернення: 02.08.2024).
19. Голуб О.П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста. Практичний посібник / Інститут масової інформації. – Київ: ТОВ «Софія-А», 2016. – 184 с.
20. Гриценко, О., Шкляр, В. (2002). Основи теорії міжнародної журналістики. Київ : ВПЦ «Київський університет»
21. Друзенко Г. Комплекс Петлюри або хто дозволив генералу Кривоносу захищати "Жуляни"? // Цензор.нет. URL: <https://censor.net/ua/b3363716> (дата звернення: 01.07.2024)
22. Експерт розповів, скільки Україна ще зможе протистояти РФ // «Військовий кур'єр України» URL: <https://mil.co.ua/ekspert-rozpoviv-skilky-ukrayina-shhe-zmozhe-protystoyaty-rf/> (дата звернення: 26.07.2024)
23. «Єдині новини» продовжують розвивати мовлення у воєнний час // 1+1 медіа URL: <https://media.1plus1.ua/news/jedini-novini-prodovzuiut-rozvivati-movlennia-u-vojenii-cas> (дата звернення: 22.07.2024)
24. Закон України «Про медіа» Відомості Верховної Ради України № 3136-ІХ від 30.05.2023
25. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості : підручник / В. Й. Здоровега. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Львів: ПАІС, 2004. – 268 с.
26. Земляна І. Журналіст і (НЕ) безпека. Посібник для журналістів, які працюють в небезпечних умовах: навч. посібник / І. Земляна. – Київ: Internews Network, Інститут масової інформації, 2016. – 96 с.
27. Зіткнувся з десятками росіян у ближньому бою: Герой України отримав важке поранення, але вижив // Військове телебачення України URL: <https://www.youtube.com/watch?v=nqewhg-qknM> (дата звернення: 26.07.2024)

28. Івашків О. ISW проаналізував російський штурм: командування не засвоїло уроки URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/07/26/7467483/> (дата звернення: 26.07.2024)
29. Іващук А.А. Варіативність та взаємоперехід інформаційних жанрів у сучасній українській пресі : автореферат дис. ... кандидата наук із соціальних комунікацій : спеціальність 27.00.04 «Теорія та історія журналістики» / А.А. Іващук. – К., 2009. – 17 с.
30. Калаур Г. 12 інструкторів окупанта: хто тренує мобілізованих росіян – розслідування // Суспільне Новини URL: <https://susplne.media/777899-12-instruktoriv-okupanta-hto-trenue-mobilizovanih-rosian-rozsliduvanna/> (дата звернення: 26.07.2024)
31. Калаур Г. Син колишнього соратника Медведчука, який погрожував вбивством редакторці Суспільного, побив працівницю ЖК у Вишгороді // Суспільне Новини URL: <https://susplne.media/766737-sin-kolisnogo-soratnika-medvedcuka-akij-pogrozuvav-vbivstvovom-redaktorci-susplnogo-pobiv-pracivnicu-zk-u-visgorodi/> (дата звернення: 16.09.2024)
32. Кін Ф. Історія вцілілого в полоні росіян // BBC News URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62053276> (дата звернення: 03.07.2024)
33. Кліщук Л. На Покровському напрямку полює RQ-20 Puma: фоторепортаж АрміяInform URL: <https://armyinform.com.ua/2024/07/14/na-pokrovskomu-napryamku-polyuye-rq-20-puma-fotoreportazh-armiyainform/> (дата звернення: 26.07.2024)
34. Кліщук Л., Павленко В. Як рятують поранених воїнів медики стабпункту на Покровському напрямку. Фоторепортаж АрміяInform URL: <https://armyinform.com.ua/2024/06/20/yak-ryatuyut-poranenyh-voyniv-medyku-stabpunktu-na-pokrovskomu-napryamku-fotoreportazh-armiyainform/> (дата звернення: 05.07.2024)
35. Коваленко Ю. Б. До типології телевізійного репортажу // Культура України. Випуск 47. 2014УДК 070.422 : 654.19

36. Коваленко Ю. Б. Сучасний телевізійний репортаж: жанрові та мистецькі ознаки / Культура України. Випуск 45. 2014 УДК [070 : 654.19] (047.1)
37. Комісія з журналістської етики URL: <https://cje.org.ua/about/> (дата звернення: 01.07.2024)
38. Кость С. Журналістика і війна: Навч. посібник. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2016. – 414 с.
39. Кривошея Г. Українська військова преса: з історії становлення/ Г. Кривошея // Українська періодика : Історія і сучасність. – Львів, 1993. – С. 75.
40. Лісневська А. Мистецтво телевізійного репортажу : навч.-метод. посіб. для студ. з напрямку підготовки «Кіно-, телемистецтво та Тележурналістика» / А. Лісневська, Т. Коженівська ; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка». – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2013. – 190 с.
41. Ми 15 кадирівців за декілька пострілів там, у полі, поклали»: АрміяInform – на гостинах у 24 ОМБр URL: <https://armyinform.com.ua/2024/07/24/my-15-kadyrivcziv-za-dekilka-postriliv-tam-u-poli-polozhyly-armiyainform-na-gostynah-u-24-ombr/> (дата звернення: 26.07.2024).
42. Михайлин І. Л. Основи журналістики : підручник. – 5-те вид., перероб. та доп. / І. Л. Михайлин. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 496 с.
43. Назар Р.М. (2009). Характеристика репортажу як жанру мовлення. Лінгвістичні студії: зб. наук. Праць / Донецький національний ун-т. С. 209
44. «Наздогнав одного в голову – шолом летів 50 метрів»: як ЗСУ з «Чаклунів» палять ворога. Фоторепортаж АрміяInform URL: <https://armyinform.com.ua/2024/07/08/nazdognav-odnogo-v-golovu-sholom-letiv-50-metriv-yak-zsu-z-chakluniv-palyat-voroga-fotoreportazh-armiyainform/> (дата звернення: 26.07.2024)
45. «Найсмачніша ціль – танк Т-72»: як «Кажани» 25 ОПДБр розбирають ворожу техніку. Фоторепортаж АрміяInform URL: <https://armyinform.com.ua/2024/07/02/najsmachnisha-czil-tank-t-72-yak-kazhany-25->

ombr-rozbyrayut-vorozhu-tehniku-fotoreportazh-armiyainform/ (дата звернення: 26.07.2024)

46. Наслідки ворожого удару по Києву: 27 загиблих, в Охматдиті продовжують розбирати завали URL: <https://armyinform.com.ua/2024/07/09/naslidky-vorozhogo-udaru-po-kyuevu-27-zagyblyh-v-ohmatdyti-prodovzhuyut-rozbyraty-zavaly/> (дата звернення: 26.07.2024)

47. Національний університет «Одеська політехніка»: офіційний веб-сайт URL: <https://op.edu.ua/education/programs/components/9713> (дата звернення: 21.07.2024)

48. Новини за 26 липня 2024 року // Новини України URL: <https://www.youtube.com/watch?v=z62bI9uJCI8> (дата звернення: 26.07.2024)

49. Оприлюднили останнє відео, яке відзняв на фронті військовий журналіст з Тернопільщини Дмитро Лабуткін URL: <https://www.0352.ua/news/1259738/opriludnili-ostanne-video-ake-vidznav-na-fronti-vijskovij-zurnalist-z-ternopilsini-dmitro-labutkin-video> (0352.ua) (дата звернення: 27.07.2024)

50. Павлів В. П. Репортаж: між фактами та емоціями. Практичний посібник для журналістів. – Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2015. – 120 с.

51. Преса боротьби й ідеї (західноукраїнська публіцистика першої половини ХХ ст.) : Зб. текстів / Упоряд. С. Кость. – Львів, 1994. – 526 с.

52. Прилюк Д. Теорія і практика журналістської творчості. Київ : Вища школа, 1973. 271 с.

53. Про захист жертв міжнародних збройних конфліктів: додатковий Протокол I до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення: 01.07.2024).

54. Про надання додаткових гарантій захисту журналістам, які працюють у районах ведення воєнних (бойових) дій». №7367 від 11.05.2022 URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1293580>(дата звернення: 26.07.2024)

55. Прокопенко І.В. Репортаж в газеті. Київ: Видавництво Київського університету, 1959. 150 с.
56. Професійне становлення журналіста: традиції та нові підходи : збірник матеріалів Четвертої міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. – 224 с. ISBN 978-617-100-578-5
57. Резерв +, електронні рапорти і «де моє УБД»: Катерина Черногоренко про цифровізацію армії URL: <https://www.youtube.com/watch?v=2hqL6u4xJ4I> (дата звернення: 26.07.2024).
58. Рекордний бій мінометного розрахунку: наші влаштували мінний дощ на голову окупанта. Репортаж АрміяInform URL: <https://armyinform.com.ua/2024/07/25/rekordnyj-bij-minometnogo-rozrahunku-nashi-vlashtuvaly-minnyj-doshh-na-golovu-okupanta-reportazh-armiyainform/> (дата звернення: 26.07.2024)
59. Рощина В. «Ненависті до Росії більше, ніж страху». Репортаж із Дніпра, де окупанти обстріляли багатоповерхівку URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/01/15/7384972/> (дата звернення: 26.07.2024)
60. С.В. Свєшніков, В.П. Бочарніков «Використання методів штучного інтелекту для розв'язання наукових задач у сфері оборони», Випуск № 4, 2023 р.
61. Список загиблих журналістів. Журналісти, які загинули внаслідок широкомасштабного вторгнення Росії в Україну URL: <https://imi.org.ua/infographics/spysok-zagyblyh-zhurnalistiv-i4595> (дата звернення: 21.07.2024)
62. Ткач М. «Волонтер» і власник ресторану в Києві забезпечив мільйонними підрядами родину свого друга – УП URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2024/07/22/7466837/> (дата звернення: 26.07.2024)
63. Ткач М. Таїланд, Дубай, Монако: за кілька місяців «волонтерства» друг Кличка привіз для ЗСУ два мавіка URL:

<https://www.pravda.com.ua/news/2024/07/22/7466842/> (дата звернення: 26.07.2024)

64. Удари по екопарку, офісу розмінувальників та будинку // Росіяни обстріляли Харків 24 липня URL:

<https://www.youtube.com/watch?v=TJsswgQGohk> (дата звернення: 26.07.2024)

65. Формування культури безпеки: спецпроект // Українська правда URL: https://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/2024/istorii_pedahohyn/ (дата звернення 26.07.2024)

66. Формування культури безпеки: спецпроект URL: https://www.pravda.com.ua/cdn/graphics/2024/istorii_pedahohyn/ (дата звернення: 26.07.2024)

67. Холод О. М. Основи тележурналістики : курс лекцій [авт. та укл. Холод О.; автори: Дмитровський З., Шаповал Ю. – К. : КиМУ, 2012. – 121 с.

68. Цифрові загрози для журналістів та блогерів: літо 2023 URL: <https://imi.org.ua/infographics/tsyfrovi-zagrozy-dlya-zhurnalistiv-ta-blogeriv-lito-2023-i55771> (дата звернення: 05.07.2024)

69. «Чотирьом кацапам голови повідривало»: як тренуються оператори БПЛА 72 ОМБ р. URL: <https://armyinform.com.ua/2024/07/17/chotyrom-kaczaram-golovy-povidryvalo-yak-trenuyutsya-operatoru-bpla-72-ombr/> (дата звернення: 26.07.2024)

70. Шаповал Ю. Г. Телевізійна публіцистика: методологія, методи, майстерність: Монографія. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2002. – 233 с.

71. Шевчук С. Особливості роботи журналіста в зонах військових конфліктів. // Гібридна війна і журналістика. Проблеми інформаційної безпеки. – Київ, вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. – С.264-271.

72. Шутяк Л. «Новий журналізм» у художній літературі (досвід Трумена Капоте) / Лілія Шутяк // Медіапростір. – 2013. – С. 61–65.

73. Шутяк Л. Художній репортаж в українських друкованих та онлайн-ЗМІ (особливості розвитку жанру). URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/>

(дата звернення: 03.07.2024)

74. Як лікарі рятували дітей під час удару по Охматдиту // Суспільне Новини URL: <https://www.youtube.com/watch?v=99p1IWiW8R0> (дата звернення: 26.07.2024)

75. CNN. Legenda pierwszej na świecie telewizji informacyjnej CNN, pierwsza URL: <https://web.archive.org/web/20121213055646/http://ze-swiata.pl/cnn-legenda-pierwszej-na-swiecie-telewizji-informacyjnej/> (дата звернення: 02.08.2024)

76. Der Spiegel URL: <https://www.eurotopics.net/de/148789/der-spiegel> (дата звернення: 02.08.2024)

77. La Carta dei Doveri del Giornalista // Federazione Nazionale Stampa Italiana. Consiglio Nazionale Ordine dei Giornalisti URL: <https://www.fnsi.it/upload/9b/9bf31c7ff062936a96d3c8bd1f8f2ff3/244248f7f9211db2c6faf72229ddd0e4.pdf> (дата звернення: 01.07.2024)

78. Thomas, G.-N. & Yermak, N. (2022), “Like living in a horror movie: A Ukraine town dying a slow death”, The New York Times URL: <https://www.nytimes.com/2022/03/30/world/europe/ukraine-front-lines-russia-war.html> (дата звернення: 01.07.2024).